

The Thai dairy sector under liberalised trade conditions

อุตสาหกรรมนมไทยภายใต้การค้าเสรี

Special report

24 September 2004

Colophon

Rabobank

Title The Thai dairy sector under liberalised trade conditions

Date 27 September 2004

Copyright No part of this publication may be reproduced in any form by print, photo print, microfilm or any other means without written permission by Rabobank .

Disclaimer Neither Rabobank, or other legal entities in the group to which it belongs, accept any liability whatsoever for any direct or consequential loss howsoever arising from any use of this document or its contents or otherwise arising in connection herewith.

สารบัญ

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

1	บทนำ	5
2	สถานการณ์ตลาดโลก	6
2.1.	การค้าผลิตภัณฑ์นมในตลาดโลก	6
2.2.	โครงสร้างราคาของสินค้าประเภทนม	8
2.3.	นโยบายการค้าโลก	10
2.4.	เป้าหมายของผู้ส่งออกรายใหญ่	11
2.5.	ภาพรวมตลาดโลก.....	12
3	อุตสาหกรรมนมไทย	13
3.1.	โครงสร้างของระบบอุตสาหกรรมนมไทย	13
3.1.1.	ฟาร์มโคนม	13
3.1.2.	การรวบรวมน้ำนมดิบ	14
3.1.3.	การแปรรูปผลิตภัณฑ์นม.....	16
3.1.4.	ผู้ค้าปลีกและผู้ให้บริการด้านอาหาร	16
3.2.	การพึ่งพาการนำเข้า	17
3.3.	ความเข้มแข็งทางการแข่งขันของอุตสาหกรรมนมต้นน้ำของไทย	19
3.3.1.	ความสามารถในการแข่งขันของฟาร์มโคนม	19
3.3.2.	ความสามารถในการแข่งขันของสหกรณ์โคนม.....	19
4	ผลกระทบต่ออุตสาหกรรมนมไทยจากการเปิดการค้าเสรี	21
4.1.	การแข่งขันระหว่างน้ำนมดิบและส่วนประกอบนมนำเข้าจากต่างประเทศ	21
4.2.	ข้อสรุปของผู้แปรรูปในการเลือกระหว่างผลิตภัณฑ์ในประเทศและการนำเข้า	22
4.3.	การประเมินผลกระทบเชิงปริมาณจากการเปิดเสรี	22
5	ทางเลือกเพื่อลดผลกระทบในเชิงลบจากการค้าเสรี	25
5.1.	โอกาสในการพัฒนาอุตสาหกรรมนมไทยให้มีความสามารถในการแข่งขัน.....	25
5.1.1.	ทางเลือกเพื่อการปรับปรุงฟาร์มโคนม	25
5.1.2.	ทางเลือกเพื่อปรับปรุงการรวมน้ำนมดิบ	26
5.2.	ทางเลือกเพื่อเป็นแนวทางของรัฐบาลในการลดผลกระทบ	26
5.3.	โอกาสสำหรับธุรกิจใหม่ๆ	27
6	บทสรุปและข้อเสนอแนะ	28

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

รายงานฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ข้อมูลเชิงวิเคราะห์ของผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากความตกลงการค้าเสรี หรือ FTA ระหว่างไทยกับนิวซีแลนด์ อย่างไรก็ตาม ผู้จัดทำได้ตั้งชื่อรายงานฉบับนี้ว่า 'อุตสาหกรรมอาหารนมไทยภายใต้การค้าเสรี' เนื่องจากอุตสาหกรรมนี้ของไทยจะได้รับผลกระทบจากการแข่งขันในตลาดโลกมากขึ้นไม่ว่าจะมีความตกลงการค้าเสรีดังกล่าวหรือไม่

นับตั้งแต่มีการเจรจาอุปถัมภ์ของแกตต์ซึ่งถือเป็นจุดเริ่มต้นของการเปิดเสรีทางการค้า และมีการขยายผลต่อมาจนถึงการเจรจาเขตการค้าเสรีภายใต้การกำกับของ WTO ในปัจจุบัน การค้าในตลาดโลกยิ่งเปิดกว้างมากขึ้น ข้อแตกต่างประการหนึ่งของการค้าเสรีภายใต้ FTA กับ WTO คือช่วงเวลาในการดำเนินการ โดย WTO กำหนดกรอบเวลาในการดำเนินการที่ยังคงไม่แน่นอน ในขณะที่ FTA มีแนวโน้มว่าจะสามารถลดกำแพงภาษีลงได้เร็วกว่า ด้วยเหตุนี้ อุตสาหกรรมนมของไทยจึงควรเร่งปรับปรุงมาตรฐานด้านการแข่งขันสู่มาตรฐานสากลให้เร็วขึ้น หากต้นทุนการผลิตซึ่งขณะนี้สูงอยู่แล้วเพิ่มขึ้นไปอีก อุตสาหกรรมนมของไทยจะยิ่งปรับตัวให้สอดคล้องกับการค้าเสรีที่เปิดกว้างกว่านี้ได้ยากขึ้น

ผลกระทบโดยรวมจากการเปิดเสรีการค้าต่ออุตสาหกรรมนมของไทยขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่าง เช่น ความสามารถทางการแข่งขันและการเจริญเติบโตของอุตสาหกรรมนี้ ซึ่งเป็นปัจจัยที่เกิดขึ้นและส่งผลกระทบต่อภายในภาคอุตสาหกรรมนี้ ในขณะที่สถานการณ์ของตลาดนมโลกและพัฒนาการทางเศรษฐกิจของประเทศไทยเป็นปัจจัยที่อยู่เหนือการควบคุม ผู้จัดทำเชื่อมั่นว่าหากอุตสาหกรรมนมไทยสามารถปรับปรุงปัจจัยที่มีผลต่อความสามารถทางการแข่งขัน เช่น ประสิทธิภาพการผลิตและมาตรฐานในเชิงคุณภาพแล้ว ผลกระทบจากการเปิดเสรีการค้าก็ไม่รุนแรง อีกทั้งโอกาสที่อุตสาหกรรมนมของไทยจะเติบโตก็ยังมีอยู่

อย่างไรก็ตาม ปัจจัยบางอย่างต้องเป็นไปตามเงื่อนไข จึงจะทำให้ความคาดหวังในอนาคตดังกล่าวข้างต้นเป็นจริงได้ เพื่อเพิ่มความสามารถทางการแข่งขันของอุตสาหกรรมนมของไทย จะต้องมุ่งดำเนินการใน 3 ระดับ คือ ฟาร์มโคนม สหกรณ์ผู้เลี้ยงโคนม และภาครัฐ

จากการเปรียบเทียบกันในระดับนานาชาติ อุตสาหกรรมนมของไทยมีการดำเนินการที่ได้มาตรฐานโลก อย่างไรก็ตาม ยังมีโอกาสที่จะเพิ่มความสามารถทางการแข่งขันได้ โดยการปรับปรุงปัจจัยบางอย่าง เช่น การลดต้นทุนและเพิ่มคุณภาพ เป็นต้น การปรับปรุงปัจจัยดังกล่าวจะช่วยให้อุตสาหกรรมนมของไทยมีต้นทุนที่สามารถแข่งขันได้ภายใต้การค้าเสรี และมีคุณภาพสูงขึ้น ซึ่งให้นมไทยมีช่องทางที่จะนำไปใช้ได้มากขึ้น และน่าสนใจในสายตาของผู้แปรปรูปมากขึ้น การปรับปรุงปัจจัย 2 อย่างดังกล่าวอาจส่งผลให้อุตสาหกรรมนมไทยมีโอกาสมากขึ้นที่จะดึงดูดเงินลงทุนเข้ามาเพื่อรองรับปริมาณน้ำนมดิบที่เพิ่มสูงขึ้น

จากการที่สหกรณ์โคนมซึ่งทำหน้าที่รวบรวมน้ำนมดิบ อยู่ในสภาพการณ์ที่แตกต่างกันมาก หากขีดความสามารถบางด้านเพิ่มขึ้น (เนื่องจากการรวมตัวของสหกรณ์เพื่อลดจำนวนสหกรณ์ลง) ย่อมส่งผลให้ประสิทธิภาพต่อต้นทุนและคุณภาพของนมเพิ่มขึ้น

นอกจากนี้ บทบาทของภาครัฐควรเปลี่ยนแปลง จากการเป็นผู้กำหนดเงื่อนไขของตลาดและราคา เป็นการสร้างสภาวะแวดล้อมที่ส่งเสริมการแข่งขันที่เป็นธรรมและให้สิทธิประโยชน์เพื่อจูงใจให้เกิดการปรับปรุงคุณภาพและประสิทธิภาพต่อต้นทุนมากขึ้น

อุตสาหกรรมนมไทยทั้งในระดับผู้เลี้ยงโคและสหกรณ์ยังมีภาระค่อนข้างมากในการปรับปรุงประสิทธิภาพ ลดต้นทุนการผลิต และปรับปรุงคุณภาพน้ำนม เพื่อกระตุ้นอุปสงค์ในน้ำนมดิบของผู้แปรปรูปและผู้บริโภคมากขึ้น ในขณะที่ภาครัฐต้องให้การสนับสนุนกระบวนการปรับปรุงดังกล่าวอย่างจริงจังเพื่อให้เกิดบรรยากาศที่นำลงในภาคอุตสาหกรรมนม

1 บทนำ

รายงานนี้เป็นการจัดทำร่วมกันระหว่าง Rabobank และสถาบันนโยบายวิจัยเศรษฐกิจการคลัง ซึ่งเป็นองค์กรที่เกี่ยวข้องกับกระทรวงการคลัง เพื่อทำการศึกษาและวิเคราะห์ผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากความตกลงการค้าเสรีไทย-นิวซีแลนด์ ซึ่งกำลังอยู่ในระหว่างการเจรจาในขณะนี้

การพิจารณาขอบเขตของผลกระทบต่ออุตสาหกรรมนมส่วนใหญ่ใช้การเปรียบเทียบความแตกต่างของมาตรฐานทางการแข่งขันของอุตสาหกรรมในประเทศและบริษัทข้ามชาติ ด้วยเหตุนี้การวิเคราะห์ผลกระทบในสองบทแรกจึงกล่าวถึงพัฒนาการของบริษัทข้ามชาติและคุณลักษณะสำคัญของอุตสาหกรรมนมในประเทศ ซึ่งน่าจะให้รายละเอียดและสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับพื้นฐานเพื่อการประเมินผลกระทบจากการเจรจาความตกลงการค้าเสรีที่จะกล่าวถึงในบทต่อไป บทถัดไปนำเสนอทางเลือกเพื่อบรรเทาผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากความตกลงการค้าเสรี บทสรุปและข้อเสนอแนะ

แม้ว่าบทวิเคราะห์นี้จะเน้นบทวิเคราะห์เพื่อการเจรจาความตกลงการค้าเสรีไทย-นิวซีแลนด์ แต่เราได้ให้ข้อหวัข้อบบทวิเคราะห์นี้ว่า “อุตสาหกรรมอาหารนมไทยภายใต้การค้าเสรี” ทั้งนี้เนื่องจากเรามองเห็นว่า อุตสาหกรรมนมของไทยจะต้องเผชิญกับการแข่งขันในระดับนานาชาติเพิ่มขึ้นเป็นลำดับไม่ว่าจะมีการเจรจาความตกลงการค้าเสรีหรือไม่ก็ตาม

2 สถานการณ์ตลาดโลก

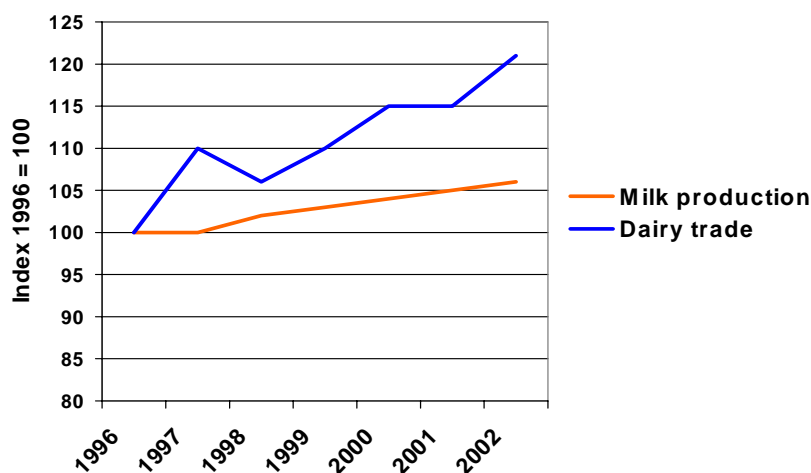
สินค้าในตลาดการค้านมและผลิตภัณฑ์นมส่วนใหญ่ประกอบด้วย นมผงพร่องมันเนย และมันเนย ซึ่งนำเข้ามาเพื่อทดแทนผลิตภัณฑ์นมภายในประเทศที่มีไม่เพียงพอ อย่างไรก็ตาม ครึ่งหนึ่งของปริมาณการค้านมผงกับเนยแข็งจำนวนหนึ่งใช้ในการแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์สำหรับผู้บริโภค

เพื่อประโยชน์สำหรับบทวิเคราะห์นี้ เราจึงเน้นไปที่สินค้าและผลิตภัณฑ์ประเภทนมที่มีผลต่อสมดุลระหว่างอุปสงค์และอุปทานของภาคการผลิตสินค้าประเภทนมโดยตรง โดยสินค้าและผลิตภัณฑ์ดังกล่าวนี้ประกอบด้วย นมผงพร่องมันเนย และ นมผง ในความเป็นจริง คำว่า 'นมผง' เป็นคำที่ใช้เรียกรวมๆ สำหรับนมผงชนิดต่างๆ ที่มีปริมาณไขมันมากกว่าร้อยละ 1.5 และเพื่อความสะดวก เราจะเรียกผลิตภัณฑ์นมประเภทนี้ว่า 'นมผง' เท่านั้น

2.1. การค้าผลิตภัณฑ์นมในตลาดโลก

น้ำมันดิบเป็นผลิตภัณฑ์ที่นำเข้าได้ จึงไม่ใช่เรื่องน่าแปลกใจที่เราจะพบว่าหากไม่นับการค้าภายในของกลุ่มประเทศสหภาพยุโรป จากจำนวนน้ำมันดิบที่ผลิตทั่วโลก มีเพียงร้อยละ 7 เท่านั้นที่มีการซื้อขายระหว่างประเทศ แต่ถึงกระนั้นการค้าสินค้าและผลิตภัณฑ์นมก็กลับเติบโตมากกว่าการผลิตนมดิบทั่วโลก การไปมาหาสู่ระหว่างประเทศเป็นปัจจัยหนึ่งที่กระตุ้นให้เกิดความต้องการผลิตภัณฑ์จากต่างถิ่น และจากข้อตกลงการค้าเสรีขององค์การการค้าโลก ทำให้การติดต่อกับผู้ส่งออกผลิตภัณฑ์นมเป็นไปได้สะดวกและสามารถนำเข้าได้ตามความต้องการ ในบางภูมิภาคของโลกไม่เคยมีผลิตภัณฑ์นมเพียงพอต่อการบริโภคภายในประเทศ เนื่องจากสภาวะของประเทศไม่เอื้ออำนวยต่อการผลิตนม ในขณะที่บางภูมิภาคกลับมีอุตสาหกรรมนมที่มุ่งเน้นการผลิตเพื่อส่งออกเป็นหลัก ความเปลี่ยนแปลงในอุตสาหกรรมนมเกิดขึ้นอย่างช้าๆ ตามธรรมชาติอยู่แล้วโดยมีมาตรการทางการเมืองและเป้าหมายทางธุรกิจของบริษัทเอกชนเป็นตัวเร่ง

รูปที่ 2.1 การเติบโตของการผลิตน้ำมันดิบและการค้าผลิตภัณฑ์นมทั่วโลก

จากรูปจะเห็นว่าผู้ผลิตสินค้านมป้อนตลาดโลกยังคงเป็นสหภาพยุโรป ออสเตรเลีย และนิวซีแลนด์ โดยส่งออกมายังทวีปเอเชีย อเมริกาเหนือและตะวันออกกลางเป็นหลัก

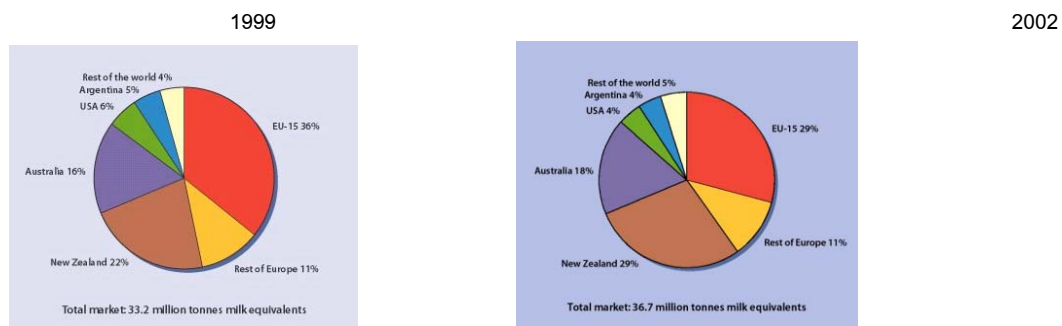
รูปที่ 2.2: เส้นทางการค้าผลิตภัณฑ์นมหลักของโลก (เทียบเท่ากับนม 250,000 ตัน)

แหล่งที่มา: Dutch Dairy Board, Rabobank, 2004

ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1995 กลุ่มประเทศสหภาพยุโรปมีส่วนแบ่งตลาดทั่วโลกของผลิตภัณฑ์นมลดลง ยกเว้น หางนม การลดการอุดหนุนด้านราคาในสหภาพยุโรปและแนวโน้มของโลกที่มุ่งไปสู่การยกเลิกการสนับสนุนการส่งออกจะส่งผลให้บทบาทของสหภาพยุโรปในตลาดการค้าเริ่มลดถอยลง

รูปที่ 2.3: ส่วนแบ่งตลาดในตลาดโลก

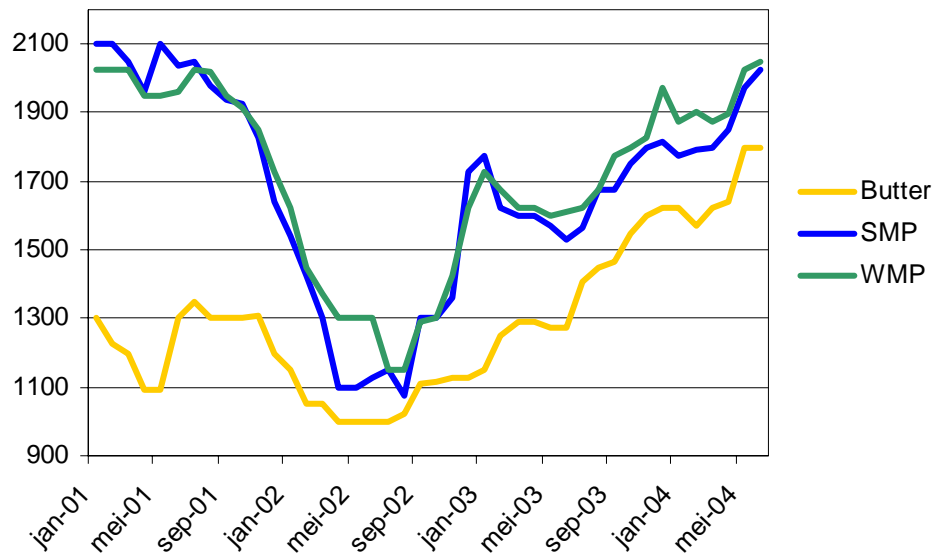
แหล่งที่มา: Dutch Dairy Board, Rabobank, 2004

ออสเตรเลียและนิวซีแลนด์คือประเทศที่ได้รับผลประโยชน์ จากการลดบทบาทของสหภาพยุโรปในตลาดการค้าโลก โดยทั้งสองประเทศต่างมีศักยภาพและมีความตื่นตัวที่จะเข้ามาเป็นผู้นำในอุตสาหกรรมนี้ โดยมีจุดยืนที่แตกต่างจากสหรัฐอเมริกา ซึ่งถึงแม้จะมีศักยภาพแต่ก็ขาดความกระตือรือร้น ในขณะที่อาร์เจนตินาก็มีความกระตือรือร้นอยากจะเป็นผู้นำแต่กลับมีศักยภาพไม่เพียงพอ ในปี ค.ศ. 1999 เป็นครั้งแรกที่ส่วนแบ่งตลาดของออสเตรเลียและนิวซีแลนด์รวมกัน มีมากกว่าส่วนแบ่งตลาดของประเทศในกลุ่มสหภาพยุโรป และในอีก 3 ปี ต่อมาส่วนแบ่งตลาดของประเทศนิวซีแลนด์ประเทศเดียวก็ก้าวเข้ามาเทียบเท่ากับส่วนแบ่งตลาดของสหภาพยุโรป

2.2. โครงสร้างราคาของสินค้าประเภทนม

ราคาสถาปัตยกรรมโลกของสินค้าประเภทนมและผลิตภัณฑ์นมมีความผันผวนเป็นอย่างยิ่ง ดังแสดงให้เห็นในกราฟรูปที่ 2.4 กราฟดังกล่าว ยังแสดงให้เห็นว่าราคาของสินค้าประเภทนมและผลิตภัณฑ์นมประเภทนมผงและนมผงพร้อมมันเนยมีการเปลี่ยนแปลงขึ้นๆ ลงๆ ในลักษณะที่ใกล้เคียงกันอย่างยิ่ง

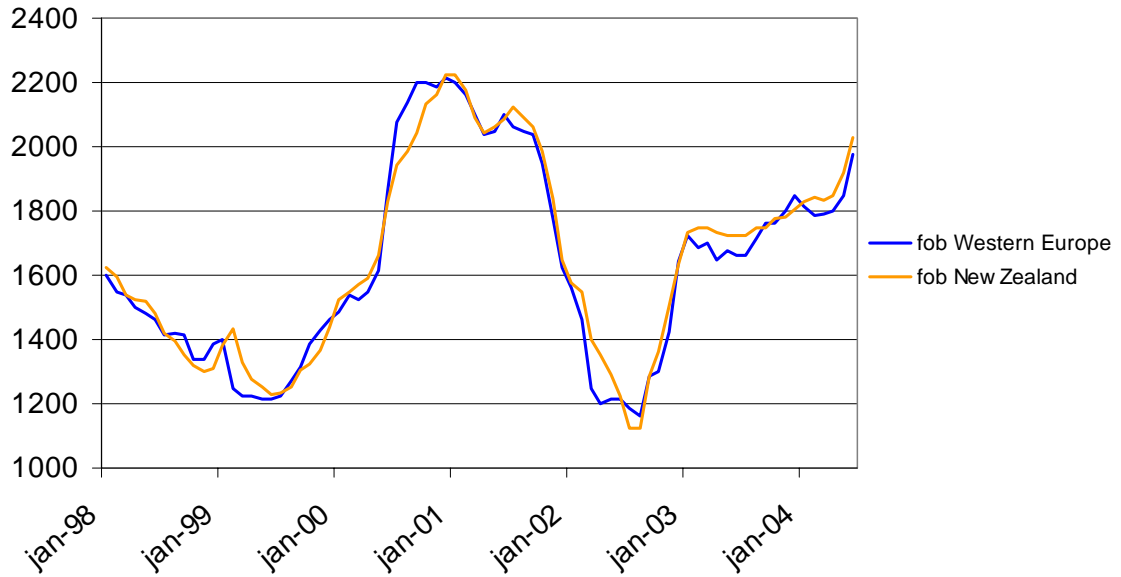
รูปที่ 2.4 ราคาสถาปัตยกรรมโลกของนมผงพร้อมมันเนย นมผงธรรมดา และเนย (ราคา FOB เป็นดอลลาร์สหรัฐ ต่อตัน ในตลาดยุโรป ตะวันตก)

สัดส่วนการผลิตเนยและนมผงพร้อมมันเนยส่วนใหญ่ในสหภาพยุโรปมักจะถูกกล่าวถึงในนามของ 'residual production' ซึ่งหมายความว่า เมื่อผลิตผลิตภัณฑ์นมที่ต้องการทั้งหมด (ส่วนใหญ่จะเป็น เนยแข็ง ผลิตภัณฑ์นมที่เป็นของสดและนมผง) แล้ว ส่วนที่เหลือจึงจะนำมาผลิตเป็นเนยและนมผงพร้อมมันเนย เนื่องจากน้ำนมดิบเป็นผลิตภัณฑ์ที่เน่าเสียได้ง่ายและไม่อาจเก็บไว้ได้นาน น้ำนมดิบที่มีเหลือเกินความต้องการจึงถูกนำไปผลิตเป็นเนยและนมผงพร้อมมันเนย ดังนั้นปริมาณการผลิตจึงขึ้นกับอุปสงค์และอุปทานของผลิตภัณฑ์นมประเภทอื่นๆ

นอกจากนี้นมผงพร้อมมันเนยยังมีความสำคัญมากในช่วงเวลาที่มีน้ำนมดิบเกินความต้องการ ในระหว่างนั้นน้ำนมดิบจะถูกนำไปผลิตเป็นนมผงพร้อมมันเนยและเนยเพื่อใช้ในหน้าแล้ง ในออสเตรเลียและนิวซีแลนด์ ฤดูกาลมีผลต่อการผลิตนมเป็นอย่างยิ่ง ทั้งนี้เนื่องจากประเทศทั้งสองเลี้ยงโคนมในทุ่งหญ้า ในขณะที่ภูมิภาคสหภาพยุโรปได้รับผลกระทบต้อปัจจัยเรื่องฤดูกาลน้อยกว่า รูปที่ 4 แสดงราคาเปรียบเทียบระหว่างเมืองทำในยุโรปตะวันตก (เมืองรอตเตอร์ดัม ฮัมบูร์ก และ กติเนย) และในนิวซีแลนด์ (เมืองโอ๊คแลนด์) ซึ่งมีลักษณะใกล้เคียงกัน

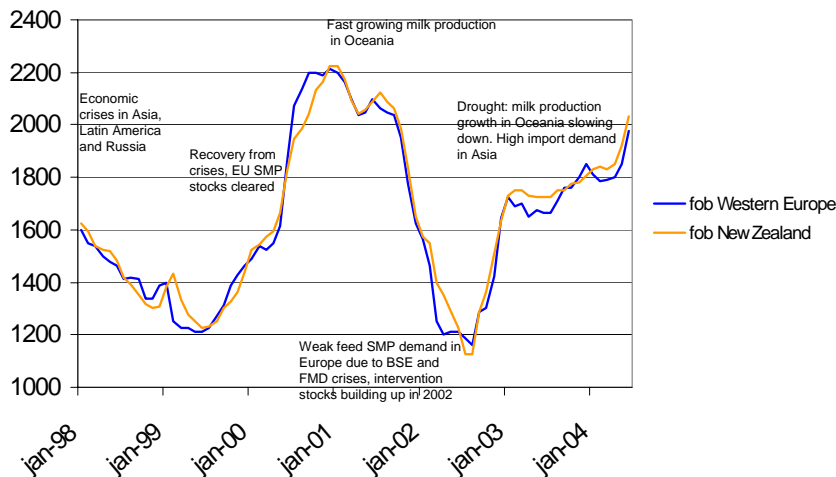
รูปที่ 2.5 ราคาสถาปัตยกรรมโลกของนมผงพร้อมมันเนย (ดอลลาร์สหรัฐต่อตัน)

ความผันผวนของราคานมผงพร้อมมันเนยมีสาเหตุหลักๆ คือ การหยุดชะงักทั้งจากอุปสงค์และอุปทานของตลาด เหตุผลประการแรกและเป็นเหตุผลหลักคือ การเป็น 'residual function' ของทั้งนมผงพร้อมมันเนย และ เนย ซึ่งแสดงนัยว่า การเปลี่ยนแปลงเพียงเล็กน้อยในการผลิตนม อาจก่อให้เกิดผลกระทบอย่างรุนแรงต่อผลิตภัณฑ์ทั้งสองและปริมาณการส่งออก โดยทั่วไปในสหภาพยุโรปและสหรัฐอเมริกา การผันแปรเพียงเล็กน้อยในการผลิตนมจะส่งผลอย่างมากต่อการเปลี่ยนแปลงปริมาณการผลิตเนยและนมผงพร้อมมันเนย ปริมาณเนยและนมผงพร้อมมันเนยเพื่อการส่งออก คือ ปริมาณการผลิตนมภายในประเทศทั้งหมด ลบด้วย ปริมาณความต้องการผลิตภัณฑ์นมภายในประเทศ ซึ่งโดยปกติจะมีค่าที่ค่อนข้างคงที่ ดังนั้นปริมาณเพื่อการส่งออกจึงขึ้นอยู่กับความผันแปรมากกว่าการผลิต

ในส่วนของอุปสงค์ ราคามีผลกระทบจากความต้องการที่ค่อนข้างจะประปรายหรือไม่แน่นอนในภูมิภาคหลักที่มีการนำเข้า ในบรรดาประเทศผู้นำเข้ารายใหญ่ๆ ของโลกส่วนใหญ่ไม่ค่อยมีเสถียรภาพทั้งทางเศรษฐกิจและการเมือง ยกตัวอย่างเช่น การหดตัวของการค้าโลกและราคาสลัดโลกตกต่ำในปี ค.ศ. 1998 และ 1999 ซึ่งเป็นผลมาจากวิกฤตเศรษฐกิจในเอเชีย เม็กซิโกและแอลจีเรีย คือ ตัวอย่างของประเทศผู้นำเข้าผลิตภัณฑ์นมแต่ยังคงอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของรัฐ การนำเข้านมผงพร้อมมันเนยในประเทศเหล่านี้มีบทบาทสำคัญต่อโครงการของรัฐบาล ซึ่งมีเป้าหมายเพื่อจัดสรรอาหารให้เพียงพอในราคาที่เหมาะสมที่สุด ซึ่งประเด็นนี้ก็มีส่วนที่ทำให้ความต้องการนำเข้ามีความผันผวน เนื่องจากสถานการณ์ทางการเงินของรัฐบาลในประเทศเหล่านี้ไม่ค่อยจะมั่นคงนัก

รูปที่ 2.6 เหตุการณ์สำคัญในตลาดที่มีกระทบต่อราคานมผงพร้อมมันเนย

ภายใต้สภาวะการตลาดปกติ ราคาเนมผงพร่องมันเนย (ใช้เป็นอาหาร) ในตลาดโลกจะขึ้นลงอยู่ระหว่าง 1,600 – 2,000 ดอลลาร์สหรัฐ (FOB) ต่อตัน ถึงแม้ว่าในระยะเวลาไม่กี่ปีมานี้ สถานการณ์ในตลาดที่ไม่แน่นอนจะมีผลทำให้ราคาต่ำกว่า 1,600 ดอลลาร์หลายต่อหลายครั้ง ดังเช่นในช่วงระหว่างปี ค.ศ. 1998 และ 1999 เนื่องจากวิกฤตเศรษฐกิจในภูมิภาคเอเชียและลาตินอเมริกา และในปี ค.ศ. 2002 เนื่องจากวิกฤตการณ์โรควัวบ้า (Bovine Spongiform Encephalopathy หรือ BSE) และ โรคปากและเท้าเปื่อยในสัตว์ (Foot-and-mouth Disease หรือ FMD) ในยุโรป ในปี ค.ศ. 2003 สถานการณ์ตลาดโลกตกต่ำได้ถูกแก้ไขจากปัญหาความแห้งแล้งในออสเตรเลีย ทำให้ความสามารถในการส่งออกเนมผงพร่องมันเนยในภูมิภาคนี้ลดน้อยลง และส่งผลให้ยุโรปกลับมาเป็นผู้ส่งออกอีกครั้ง ซึ่งทำให้สต็อกเนมผงพร่องมันเนยในยุโรปที่มีอยู่มากเกินความต้องการลดลง และทำให้ราคากลับมาอยู่สูงกว่าระดับ 1,600 ดอลลาร์อีกครั้ง

2.3. นโยบายการค้าโลก

ประเด็นของอุปสงค์และอุปทานที่ได้กล่าวถึงในหัวข้อก่อนหน้านี้ถูกขับเคลื่อนโดยมาตรการนโยบายด้านการเกษตร นโยบายด้านการเกษตรในกลุ่มประเทศสหภาพยุโรป สหรัฐอเมริกาและญี่ปุ่นยังคงเป็นสาเหตุหลักที่ทำให้ราคาของสินค้าประเภทนมและผลิตภัณฑ์นมในตลาดโลกมีความผันผวน ยกตัวอย่างเช่น อิทธิพลของสหภาพยุโรปในการซื้อขายสินค้าประเภทนมในตลาดโลก ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา เกิดจากนโยบายด้านการเกษตรที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อวางตำแหน่งของการส่งออกของสหภาพยุโรปทั้งหมด เพื่อให้อยู่ในสภาวะที่พึงพาตัวเองได้ ซึ่งในท้ายที่สุดระบบของการอุดหนุนด้านราคาจึง 'ประสบความสำเร็จเกินพอดี' และนำไปสู่การผลิตเกินความต้องการ ซึ่งจำเป็นต้องมีการดำเนินการโดยการสนับสนุนให้มีการส่งออก ด้วยการนำเอาระบบโควตาเข้ามาใช้ในปี ค.ศ. 1984 โดยการกำหนดปริมาณการผลิตทั้งหมดในสหภาพยุโรปที่ 120 ล้านตัน สถานการณ์การผลิตเกินความต้องการจึงเบาบางลง

แนวโน้มนี้ยิ่งมีความชัดเจนยิ่งขึ้นไปอีกในปี ค.ศ. 1995 เมื่อสหภาพยุโรปตกลงจะลดปริมาณการส่งออกเพื่อให้สอดคล้องกับข้อตกลงที่ได้ทำไว้กับองค์การการค้าโลกรอบอุรุกวัย นับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา บทบาทของสหภาพยุโรปในฐานะผู้ส่งออกเนมผงพร่องมันเนยและเนยก็ลดลงเป็นอย่างมาก ตลาดโลกสำหรับสินค้าประเภทนมจะยังคงได้ผลกระทบจากการสนับสนุนการส่งออกของยุโรปแต่ในปริมาณที่น้อยลง การปฏิรูปนโยบายผลิตภัณฑ์นมของสหภาพยุโรปในฤดูร้อนปี ค.ศ. 2003 จะส่งผลให้เกิดการแทรกแซงราคาของเนยและเนมผงพร่องมันเนยลดน้อยลง ซึ่งจะส่งผลให้เกิดการลดการผลิตผลิตภัณฑ์เหล่านี้ของสหภาพยุโรปออกสู่ตลาดโลก

ผลข้างเคียงของนโยบายสนับสนุนด้านราคานมในประเทศของสหรัฐอเมริกาจะเกิดขึ้นในบางโอกาสเนื่องจากมีปริมาณน้ำนมดิบมากเกินความต้องการ โดยสหรัฐอเมริกาจัดการกับสถานการณ์เช่นนี้โดยใช้มาตรการเดียวกับสหภาพยุโรป ซึ่งก็คือ การจำกัดปริมาณการผลิตโดยบริษัทสินเชื่อกอพาณิชย์ (The Commodity Credit Corporation หรือ CCC) และการสนับสนุนการส่งออกในราคาต่ำภายใต้ Dairy Export Incentive Program (DEIP) เนื่องจากการมีปริมาณน้ำนมดิบเกินความต้องการตามธรรมชาติอย่างไม่มีกฎเกณฑ์นี้ สหรัฐอเมริกาจึงไม่ได้อยู่ในฐานะของผู้ส่งออกสินค้าประเภทนมที่มั่นคงนักต่อตลาดโลก โดยราคากลาง 1,870 ดอลลาร์สหรัฐต่อตันที่ CCC กำหนดไว้ ถือว่าเป็นเพดานราคาของเนมผงพร่องมันเนยในตลาดโลก หากราคาในตลาดโลกสูงกว่าระดับราคาดังกล่าว เนมผงพร่องมันเนยของสหรัฐอเมริกาก็มักจะทะลักเข้ามาในตลาดโลก ราคาจะอยู่สูงกว่าราคากลางที่ CCC กำหนดไว้ก็เมื่อ CCC “ขาดสต็อก” ดังที่เป็นอยู่ในปัจจุบันและในปี ค.ศ. 2000/2001 ถึงแม้ว่าระดับราคาที่ได้รับจากการสนับสนุนจาก CCC ในช่วงหลายปีที่ผ่านมา แต่ระบบการจัดการก็ยังคงมีอยู่ ทั้งที่ประกาศในกฎหมายการเกษตรของสหรัฐในปี ค.ศ. 1996 จะกล่าวว่าระบบสนับสนุนด้านราคาได้ถูกยกเลิกไปแล้วก็ตาม ดังนั้นจึงเป็นที่คาดการณ์กันว่า เนมผงพร่องมันเนยของสหรัฐจะยังคงทะลักเข้ามาในตลาดโลกเป็นบางครั้งบางคราว ในปี ค.ศ. 2003 และ 2004 การส่งออกภายใต้ DEIP มีปริมาณสูงถึง 68,000 ตัน ซึ่งเป็นปริมาณสูงสุดตามข้อตกลงขององค์การการค้าโลก ยิ่งไปกว่านั้น สหรัฐยังถูกกล่าวหาว่า ระบายปริมาณที่มีมากเกินไปในตลาดของตนเองออกสู่ตลาดโลกภายใต้โครงการช่วยเหลือด้านอาหาร (Food Aid) ซึ่งในหลายๆ กรณีปริมาณภายใต้โครงการดังกล่าวถูกใช้เพื่อแทนที่ปริมาณการขายในเชิงพาณิชย์

ในออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ และอาร์เจนตินาไม่มีปัจจัยการแทรกแซงราคาเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย อุตสาหกรรมนมจะดำเนินไปตามสภาวะตลาดปกติ ทั้งออสเตรเลียและนิวซีแลนด์ต่างก็ให้การสนับสนุนการเปิดเสรีการค้าโลกอย่างแข็งขัน องค์การการค้าโลกน่าจะนำเสนอโครงสร้างเพื่อความก้าวหน้าในด้านนี้ต่อไปในอนาคต แต่พัฒนาการยังคงชะงักงัน เนื่องจากขั้นตอนต่างๆ ยังดำเนินไปอย่างล่าช้าและต้องใช้เวลาอย่างมาก ซึ่งอาจจะเป็นหนึ่งในหลายๆ เหตุผลที่ทำให้ไม่เราจึงได้เห็นการเติบโตในการรวมกลุ่มการค้าเสรีและการตก

ลงทางการค้าแบบทวิภาคีระหว่างประเทศต่างๆ มากยิ่งขึ้น อย่างเช่น ข้อตกลงการค้าเสรีอเมริกาเหนือ (NAFTA) กลุ่มตลาดร่วมตอนใต้ (Mercosur) ซึ่งเป็นกรรวมกลุ่มของประเทศ 4 ประเทศ คือ อาร์เจนตินา บราซิล ปารากวัย และอุรุกวัย และกลุ่มประเทศสมาชิก EU 25 ประเทศ (EU-25) ต่างก็คือ การรวมกลุ่มการค้าใหญ่ๆ ที่มีความสัมพันธ์การค้าเสรีระหว่างกลุ่มประเทศที่เข้าร่วม ประเทศนิวซีแลนด์และออสเตรเลียก็กำลังจัดทำข้อตกลงการค้าภูมิภาค (Regional Trade Agreements - RTAs) และ มูลค่าการค้า (Trade volumes) ในภูมิภาคอาเซียนด้วยการทำข้อตกลงทวิภาคีในเรื่องของโควตาการค้า

ถึงจะมีความยากลำบากในการพูดถึงเรื่องที่จะเอียงเอียงในช่วงการประชุมองค์การการค้าโลก แต่ทิศทางก็ค่อนข้างจะชัดเจนหลังจากที่มีการอภิปรายข้อเสนอฮาร์บินสันในปี ค.ศ. 2003 ในขณะที่ประเด็นเริ่มจะอ่อนลง สิ่งที่น่าจะได้เห็นจากการเจรจาตกลงรอบต่อไปคือ:

- การลดพิกัดอัตราภาษีนำเข้า (ฮาร์บินสันเสนอให้ลดพิกัดอัตราภาษีนำเข้าร้อยละ 60 ของอัตราภาษีทั้งหมดที่เกินกว่าร้อยละ 90 ภายใน 5 ปี)
- การเพิ่มโควตาภาษีนำเข้าให้สูงขึ้น (ฮาร์บินสันเสนอให้เพิ่มขึ้นอย่างน้อยร้อยละ 10 ของปริมาณการบริโภคภายในประเทศ)
- ลดการอุดหนุนการส่งออก (ฮาร์บินสันเสนอให้ลดลงร้อยละ 50 ภายใน 5 ปี และที่เหลือให้หมดภายใน 9 ปี) โดยจะลดจนกระทั่งเหลือศูนย์ในภายในเวลาที่กำหนด (แต่ยังไม่ได้มีการตกลงกัน)

จนกระทั่งต้นเดือนสิงหาคม 2004 การเจรจาเป็นไปอย่างเชื่องช้าโดยเฉพาะอย่างยิ่งหลังจากการประชุมที่แคนคูนล้มเหลว ปี 2004 จึงเปรียบเสมือนกับปีที่สูญเปล่าขององค์การการค้าโลก อย่างไรก็ตามในการประชุมที่กรุงเจนีวา ช่วงสัปดาห์แรกของเดือนสิงหาคม 2004 ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญ นั่นคือผู้เข้าร่วมการประชุมสามารถบรรลุตกลงถึงขั้นตอนหรือแนวทางปฏิบัติสำหรับการเจรจาในครั้งต่อไป ถึงแม้ว่าจะยังไม่มีการลงนามใดๆ และการเจรจาจะเน้นไปไปที่เรื่องการอุดหนุนการส่งออกเป็นส่วนใหญ่ โดยจะกล่าวถึงการนำเข้าเพียงเล็กน้อยเท่านั้น แต่ผู้เข้าร่วมประชุมก็ยังคงมองว่าการประชุมดังกล่าวมีการเปลี่ยนแปลงเหนือความคาดหมาย เนื่องจากการเลือกตั้งที่กำลังจะมีขึ้นในสหรัฐอเมริกาและการเลือกตั้งของคณะกรรมการยุโรป (EU commission) ดังนั้นจึงยังคงไม่มีการเคลื่อนไหวใดๆ ในปีนี้ และคาดว่าปี ค.ศ. 2005 น่าจะเป็นปีที่มีความสำคัญยิ่งสำหรับองค์การการค้าโลก

2.4. เป้าหมายของผู้ส่งออกรายใหญ่

จากการที่สหภาพยุโรปได้ประกาศการปฏิรูปนโยบายเกษตรร่วมเมื่อไม่นานมานี้ เท่ากับเป็นการลดความต้องการของผู้แปรรูปผลิตภัณฑ์นมในสหภาพยุโรปเพื่อผลิตนมผงพร้อมมันเนยและเนย โดยมีแนวโน้มว่าจะมีน่านมดิบเข้าสู่ขบวนการผลิตเป็นนมผงพร้อมมันเนยและเนยน้อยลง โดยจะมีการนำไปแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์เนยแข็งมากยิ่งขึ้น เนื่องจากกลุ่มผลิตภัณฑ์อื่นให้โอกาสในการเพิ่มปริมาณนำเข้าน่านมดิบน้อยกว่า ซึ่งเป็นการผลักดันให้ผู้ผลิตเพิ่มความพยายามในการส่งออกผลิตภัณฑ์เนยแข็ง เนื่องจากถือว่าเป็นช่องทางหลักในการเพิ่มปริมาณการส่งออก และดูเหมือนว่าเนยแข็งจะเป็นผลิตภัณฑ์นมเพียงอย่างเดียวที่สามารถส่งออกจากสหภาพยุโรปในปริมาณมากและในราคาที่สามารแข่งขันได้

ส่วนนมผงธรรมดา สหภาพยุโรปมีโอกาสในการส่งออกในระดับปานกลาง ในขณะที่ประเทศนิวซีแลนด์และออสเตรเลียมีความสามารถในการส่งออกสู่ตลาดเอเชียมากกว่า แต่สหภาพยุโรปก็ยังคงมีบทบาทสำคัญในเอเชีย ตะวันออกกลางและแอฟริกาเหนือ ในอดีตผู้แปรรูปผลิตภัณฑ์นมของสหภาพยุโรปสามารถสร้างความแข็งแกร่งให้กับแบรนด์ของตนกับผู้บริโภคในภูมิภาคเหล่านี้

ประเทศนิวซีแลนด์ หรืออาจจะบอกว่า บริษัทฟอนเทอรา (Fonterra) เนื่องจากเป็นผู้นำอุตสาหกรรมอาหารนมของประเทศนิวซีแลนด์ มีหน้าที่ชัดเจนต่อความต้องการของบริษัทนมการสร้างควมตื่นตัวให้กับผลิตภัณฑ์เพิ่มมูลค่า โดยไม่ละเลยความสำคัญของสินค้าโภคภัณฑ์ Andrew Ferrier ซีอีโอคนใหม่ของฟอนเทอรา กล่าวว่า "สินค้าโภคภัณฑ์และผลิตภัณฑ์เพิ่มมูลค่าจะอยู่เคียงคู่กันไปเพื่ออนาคตของฟอนเทอรา" โอกาสในการขยายบทบาทของบริษัทสู่การเป็นซัพพลายเออร์ส่วนประกอบหรือส่วนผสมเพื่อผลิตภัณฑ์อาหารให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้นในตลาดและในการสร้างแบรนด์ ด้วยการจับมือหรือร่วมกิจการกับพันธมิตรทางการค้าที่มีอยู่ ดังเช่นความคิดริเริ่มของฟอนเทอราในการจับมือกับบริแทนเนยในประเทศอินเดีย การร่วมเป็นพันธมิตรทางการค้ากับบริษัทเนสท์เล่ในสหรัฐอเมริกา และโอกาสทำงานร่วมกับชนลู่ในประเทศจีน คือตัวอย่างของการขยายบทบาทของฟอนเทอรา ในส่วนของสินค้าโภคภัณฑ์ ฟอนเทอรามองหาโอกาสที่จะทำให้แหล่งผลิตของตนมีความหลากหลายยิ่งขึ้นในช่วงเวลาไม่กี่ปีที่ผ่านมา ด้วยการใช้นมจาก

แหล่งผลิตอื่นที่ไม่ใช่นิวซีแลนด์เพื่อการส่งออกสู่ตลาดโลก จากที่ไม่เคยปฏิบัติมาก่อนเลยเมื่อ 4 ปีก่อน มาเป็นจำนวนถึง 300,000 ตันต่อปีในปัจจุบัน และคาดว่าน่าจะมีจำนวนเพิ่มขึ้นอีกในอนาคต ด้วยการส่งผลิตภัณฑ์นมที่ได้รับจากคู่ค้ารายต่างๆ อาทิ Euroserum จากฝรั่งเศส Bonlac จากออสเตรเลีย และ Dairy Farmers of America จากสหรัฐอเมริกา ปัจจุบันฟอนเทอร่าดูแลการซื้อขายผลิตภัณฑ์นมในตลาดโลกราวร้อยละ 40 และมียุทธศาสตร์หลักอยู่ที่การจัดอุปสงค์ของผลิตภัณฑ์ให้สอดคล้องอุปทานของนานาชาติ โดยไม่มีการเก็บสต็อกหรือปรับราคาให้สูงหรือต่ำจนเกินไป

ออสเตรเลีย ถือเป็นประเทศที่มีโอกาสในการส่งออกผลิตภัณฑ์นมที่มีอนาคต เนื่องจากมีความพร้อมทั้งพื้นที่เลี้ยงปศุสัตว์ อาหารสัตว์เพื่อรองรับฤดูกาลที่การผลิตน้ำนมดิบมีความผันแปร ยิ่งไปกว่านั้นยังอยู่กับภูมิภาคที่มีการนำเข้า แต่ในช่วงระยะเวลา 18 เดือนที่ผ่านมา ห่วงโซ่ผลิตภัณฑ์นมของออสเตรเลียมีความเปราะบาง ฤดูแล้งทำให้ผลผลิตของน้ำนมกลับไปสู่ระดับในช่วงสองปีที่ผ่านมา ผลกระทบต่อปริมาณการซื้อขายในฤดูกาลปี ค.ศ. 2002-2003 ยังคงมีไม่มากนักเนื่องจากอุปสรรคเหล่านั้นยังอยู่ในระดับที่จัดการได้โดยการลดสต็อก อย่างไรก็ตาม ในปีนี้ ด้วยระดับสต็อกเข้าใกล้ศูนย์ จะทำให้ปริมาณการส่งออกทั้งหมดลดลงร้อยละ 10 – 15 ดังนั้นปัจจัยเรื่องสภาวะดินฟ้าอากาศจึงเป็นจุดด้อยที่แท้จริงในการขยายการค้าผลิตภัณฑ์นมของออสเตรเลีย นอกจากนี้ราคานมที่ลดต่ำลงยังทำให้ผู้ผลิตพิจารณาหาทางเลือกอื่น แทนที่จะเพิ่มการผลิตดังเช่นที่เคยทำมาในอดีต

เนื่องจากการเป็นพันธมิตรทางการค้ากับ Bonlac จึงทำให้บทบาทของฟอนเทอร่าในการค้าผลิตภัณฑ์นมของออสเตรเลียมีความสำคัญมากยิ่งขึ้น และเท่ากับเป็นการเพิ่มอำนาจในการขาย

ถึงแม้ว่าจากรูปที่ 2.2 จะแสดงให้เห็นว่าจุดหมายปลายทางในการส่งออกของออสเตรเลียและนิวซีแลนด์คือประเทศต่างๆ ในทวีปเอเชีย แต่ก็มิได้หมายความว่าตลาดนี้จะเป็นที่น่าดึงดูดใจในเรื่องของผลกำไร ประเทศญี่ปุ่นและเกาหลีใต้ก็เป็นตลาดที่น่าสนใจเช่นกัน ในขณะที่เดียวกันตลาดที่ค่อนข้างปิดอย่างสหภาพยุโรปและสหรัฐอเมริกา ก็คือตลาดใหญ่ที่ออสเตรเลียและนิวซีแลนด์ต้องการเข้าไปทำตลาด ดังนั้นความต้องการขั้นต่อไปของผู้ส่งออกรายใหญ่ทั้งในนิวซีแลนด์และออสเตรเลีย คือ การให้ความสนับสนุนต่อการเจาะตลาดในสหภาพยุโรปและสหรัฐอเมริกา

2.5. ภาพรวมตลาดโลก

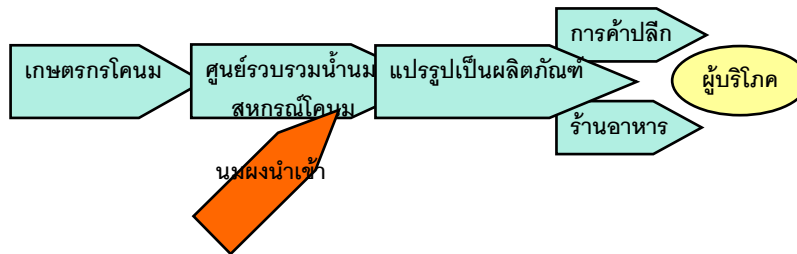
สภาวะการซื้อขายในปัจจุบันอยู่ในสภาวะที่มีอุปสงค์มากแต่อุปทานจำกัด เนื่องจากออสเตรเลียสามารถส่งออกได้น้อยกว่าศักยภาพที่มีอยู่ในขณะที่สหภาพยุโรปก็มีปริมาณการส่งออกลดลง นักวิเคราะห์ตลาดบางรายกล่าวว่า เมื่อผลกระทบของสหภาพยุโรปต่อตลาดโลกลดน้อยลง ราคาสินค้าโภคภัณฑ์ในตลาดโลกจะมีความเสถียรมากขึ้นในอนาคต แต่ในอีกด้านหนึ่งก็คือ การจะลดบทบาทของสหภาพยุโรปนั้นก็จำเป็นต้องขึ้นกับอุปทานจากออสเตรเลียและนิวซีแลนด์ ซึ่งขึ้นกับสภาวะอากาศเป็นสำคัญ อีกนัยหนึ่งก็คืออุปทานของตลาดโลกจะเปลี่ยนจากการขึ้นกับ 'อิทธิพลทางการเมือง' มาเป็น 'อิทธิพลจากดินฟ้าอากาศ' ซึ่งเป็นที่น่าสงสัยว่าจะทำให้ราคาสินค้าโภคภัณฑ์ในตลาดโลกจะมีเสถียรภาพมากขึ้นจริงหรือไม่

อีกคำถามหนึ่งก็คือ ราคาสินค้าประเภทนมในตลาดโลกจะเพิ่มสูงขึ้นหรือลดลงอย่างไรในอนาคตอันใกล้ คำถามสำคัญก็คือ ความต้องการนำเข้าที่เพิ่มมากขึ้นจากประเทศผู้นำเข้าจะสอดคล้องกับการเติบโตในภาคการผลิตของออสเตรเลียและนิวซีแลนด์หรือไม่ ถึงแม้ว่าจะมีโอกาสที่การผลิตจะเติบโตยิ่งขึ้น แต่เรายังมีข้อสงสัยอยู่ว่า การผลิตนั้นจะสามารถทำได้รวดเร็วให้ทันกับความต้องการการนำเข้าที่เพิ่มมากขึ้นหรือไม่ พื้นที่เลี้ยงปศุสัตว์คือข้อจำกัดในการขยายกำลังผลิตของนิวซีแลนด์ นอกจากนี้ในระยะเวลา 18 เดือนที่ผ่านมา ภูมิภาคและน้ำก็ยังเป็นข้อจำกัดในการขยายกำลังผลิตในออสเตรเลีย ดังนั้นเราจึงคาดว่า ภายในสภาวะที่เศรษฐกิจเติบโตตามปกติในภูมิภาคนำเข้าหลักๆ น่าจะมีแรงกดดันมากขึ้นจากราคาตลาดโลกของผลิตภัณฑ์นมที่ถีบตัวสูงขึ้นในทศวรรษหน้า ในระยะเวลา 5 ปีที่ผ่านมา งบประมาณรายเฉลี่ยระหว่าง 1,600 – 1,800 ดอลลาร์สหรัฐ ซึ่งเราคาดว่าน่าจะเพิ่มสูงขึ้นเป็น 1,800 – 2,000 ดอลลาร์สหรัฐในระยะกลางและระยะยาว ซึ่งราคาที่สูงขึ้นนี้อาจทำให้ประเทศต่างๆ อย่างเช่น อาร์เจนตินา อูรุกวัย ยูเครน หรืออาจรวมถึงสหรัฐอเมริกาและอินเดียสนใจส่งออกผลิตภัณฑ์นมมากยิ่งขึ้น ซึ่งจะส่งผลให้ราคาตลาดโลกลดลงอีกครั้ง

3 อุตสาหกรรมนมไทย

3.1 โครงสร้างของระบบอุตสาหกรรมนมไทย

รูปที่ 3.1 ระบบอุตสาหกรรมนมไทย

แหล่งที่มา: Rabobank, 2004

โครงสร้างของระบบอุตสาหกรรมนมไทยไม่ได้แตกต่างจากระบบของอุตสาหกรรมนมทั่วโลกแต่อย่างใด ยกเว้นแต่มีการนำเข้าสินค้าประเภทนมจำนวนมากเนื่องจากการผลิตน้ำนมดิบภายในประเทศมีปริมาณไม่เพียงพอต่อการบริโภค เช่นเดียวกับประเทศอื่นๆ ในเอเชีย อย่างไรก็ตาม ประเทศไทยยังมีความพิเศษกว่าประเทศอื่นที่สามารถก่อตั้งอุตสาหกรรมนมในประเทศด้วยความช่วยเหลือของรัฐบาลไทยภายใต้งบประมาณเพื่อการพัฒนาอุตสาหกรรมนมเป็นจำนวนไม่น้อย แต่เนื่องจากภูมิอากาศที่ไม่เอื้ออำนวยนัก จึงเป็นเรื่องยากที่ประเทศไทยจะสามารถผลิตนมได้เพียงพอต่อความต้องการภายในประเทศได้ทั้งหมด น้ำนมส่วนใหญ่ที่ผลิตได้ภายในประเทศเป็นการรวบรวมน้ำนมดิบจากสหกรณ์โคนม จากนั้นจึงส่งขายให้ผู้แปรรูป มีสหกรณ์โคนมและศูนย์รวบรวมน้ำนมดิบเพียงบางแห่งที่ทำการแปรรูปน้ำนมดิบ ผู้แปรรูปนมจะใช้ทั้งน้ำนมดิบภายในประเทศและต่างประเทศเพื่อเป็นวัตถุดิบในขบวนการผลิตและแปรรูป โดยผลิตภัณฑ์ที่ผลิตได้จะขายต่อให้ผู้ค้าปลีกและผู้ให้บริการด้านอาหารก่อนจะถึงมือผู้บริโภค โครงการนมโรงเรียนเป็นองค์ประกอบที่มีความสำคัญยิ่งสำหรับตลาดบริการด้านอาหาร

3.1.1. ฟาร์มโคนม

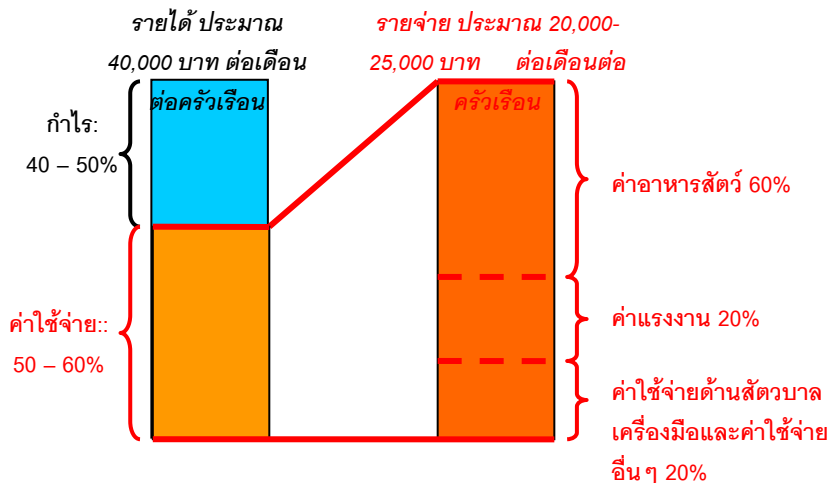
ฟาร์มโคนมในประเทศไทยประกอบด้วยผู้เลี้ยงโคนมกว่า 22,000 ครอบครัว โดยการผลิตน้ำนมดิบมีการเติบโตอย่างต่อเนื่อง ในปริมาณราว 750,000 ตันจากจำนวนโคนมราว 400,000 ตัวรวมทั้งลูกโค สมมติว่ามีอัตราการทดแทนแม่โคที่ปลดระวางอยู่ที่ร้อยละ 10 ผลผลิตน้ำนมเฉลี่ยต่อปีจะอยู่ในราว 2,100 กิโลกรัมต่อแม่โคหนึ่งตัว ซึ่งค่อนข้างต่ำเมื่อเทียบกับมาตรฐานสากล (6,200 กิโลกรัมในสหภาพยุโรป 8,400 กิโลกรัมในสหรัฐอเมริกา และ 3,300 กิโลกรัมในนิวซีแลนด์) ที่เป็นเช่นนี้ก็เนื่องจากประเทศไทยอยู่ในภูมิอากาศเขตร้อน การใช้หญ้าภายในประเทศซึ่งมีปริมาณสารอาหารต่ำ การใช้แม่โคที่มีอายุเกินช่วงให้น้ำนมสูงสุด และการมีเกษตรกรโคนมจำนวนมากแต่ขาดการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ ฟาร์มโคนมที่มีความเชี่ยวชาญด้วยจำนวนโคนมราว 20 ตัวหรือมากกว่า อาจสามารถผลิตน้ำนมเฉลี่ยต่อปีได้ถึง 4,000 กิโลกรัมหรือมากกว่านั้น แต่ราวร้อยละ 70 ของเกษตรกรโคนมไทยมีโคในครอบครองน้อยกว่า 10 ตัว การพัฒนาสายพันธุ์ การบริหารจัดการฟาร์มและการให้อาหารที่ดีขึ้นจะช่วยเพิ่มผลผลิตให้กับโคนมในประเทศไทยได้ราวร้อยละ 4 ต่อปีต่อตัว

ประสิทธิภาพในการให้น้ำนมของโคนมจะแตกต่างกันทั้งประเทศ ยกตัวอย่างเช่น ฟาร์มโคนมในอำเภอมวกเหล็กสามารถให้ผลผลิตที่สูงกว่าฟาร์มโคนมในอำเภอหนองไผ่และบ้านบึง แต่อย่างไรก็ตามพื้นที่ในภาคกลางก็ยังคงเป็นพื้นที่ที่มีผลผลิตสูงที่สุดในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

เกษตรกรโคนมไทยส่วนใหญ่จะมีฟาร์มโคนมขนาดกลางและขนาดย่อม ซึ่งมีโคนมราว 11 – 20 ตัว และโคนมส่วนใหญ่จะเป็นการผสมข้ามพันธุ์ระหว่างสายพันธุ์ Holstein-Friesian และโคพื้นเมือง โดยมีอัตราส่วนของสายพันธุ์ Holstein-Friesian อยู่ราวร้อยละ 70 ถึง 80 สำหรับอัตราส่วนของอาหารที่ใช้เลี้ยงนั้นจะประกอบด้วย อาหารหยาบสองส่วนต่ออาหารอัดเม็ดหนึ่งส่วน ปริมาณสารอาหารของอาหารอัดเม็ดจะขึ้นอยู่กับวัตถุดิบภายในประเทศและราคาเป็นสำคัญ

กราฟด้านล่างแสดงโครงสร้างรายได้และต้นทุนของฟาร์มโคนมขนาดกลางที่มีโคนมราว 20 ตัว โดยจะเห็นได้ว่าต้นทุนหลักคือ ค่าอาหารสัตว์ รองลงมาคือค่าแรงงาน ค่าใช้จ่ายด้านสัตวบาล ค่าเครื่องมือและค่าใช้จ่ายอื่นๆ ราวร้อยละ 40 ถึง 50 ของรายได้ ทั้งหมดถือเป็น "กำไรรวมค่าจัดการ" (Profit including management returns) ในการเปรียบเทียบค่าใช้จ่าย ค่าแรงคือปัจจัยที่วัดได้ยาก เนื่องจากมีการใช้แรงงานภายในครอบครัวของเกษตรกรซึ่งไม่สามารถวัดตัวเลขที่แท้จริงได้ ในตัวอย่างนี้เราได้เพิ่มคนงานที่ทำงานเต็มเวลา 2 คนด้วยค่าจ้างขั้นต่ำ 170 บาทต่อวันเป็นค่าแรงงาน ซึ่งไม่อาจนำมาพิจารณาแยกเป็นค่าแรงได้ ดังนั้นเราจึงถือว่าผลกำไรร้อยละ 40 ถึง 50 ดังกล่าวนี้นรวมค่าจัดการด้วย

รูปที่ 3.2 โครงสร้างรายได้และต้นทุนจากฟาร์มที่มีโคนม 20 ตัว

แหล่งที่มา: Rabobank, 2004

แนวทางที่เป็นไปได้ในการปรับปรุงโครงสร้างรายได้ของฟาร์มโคนมคือการเพิ่มขนาดเพื่อประหยัดต้นทุน (Economies of Scale) เนื่องจากฟาร์มโคนมในประเทศไทยส่วนใหญ่ยังคงเป็นขนาดกลางและขนาดย่อมเมื่อเทียบกับมาตรฐานสากล การขยายขนาดของฟาร์มจะทำให้บริหารต้นทุนได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ขนาดของฟาร์มมีผลกระทบโดยตรงต่อค่าอาหารสัตว์อัดเม็ด ฟาร์มโคนมที่ใช้เก็บข้อมูลเพื่อทำการวิจัยก่อนทำการงานฉบับนี้มีต้นทุนค่าอาหารสัตว์อัดเม็ดต่อน้ำนมดิบ 1 กิโลกรัมระหว่าง 5.20 บาทต่อโคนม 10 ตัว ถึง 3.20 บาทต่อโคนม 40 ตัวขึ้นไป ฟาร์มโคนมขนาดเล็กจะเสียค่าใช้จ่ายค่าอาหารอัดเม็ดมากกว่าฟาร์มขนาดใหญ่ เนื่องจากไม่มีเครื่องบดอาหารของตนเองจึงต้องซื้ออาหารอัดเม็ดสำเร็จรูปที่มีราคาแพงกว่า ซึ่งต้นทุนที่แพงขึ้นนี้ก็เกี่ยวข้องกับอาหารหยาบด้วยเช่นกัน เนื่องจากเป็นฟาร์มขนาดเล็กจึงมักจะไม่สามารถผลิตเองและไม่อาจซื้อในปริมาณมากๆ ได้

3.1.2. การรวบรวมน้านมดิบ

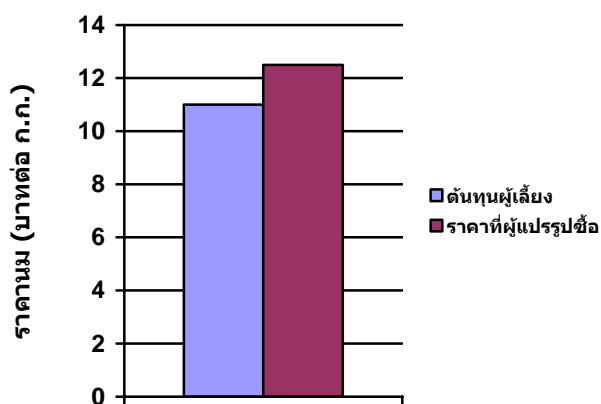
ศูนย์รวบรวมน้านมดิบต่างๆ คือจุดเชื่อมต่อระหว่างเกษตรกรและผู้ซื้อน้านมดิบ ศูนย์รวบรวมน้านมดิบส่วนใหญ่อยู่ในรูปของสหกรณ์โคนม แต่บริษัทเอกชนต่างๆ ก็มีการจัดตั้งศูนย์รวบรวมน้านมดิบด้วยเช่นกัน โดยศูนย์รวบรวมน้านมดิบราวร้อยละ 80 เป็นสหกรณ์โคนม ส่วนที่เหลืออีกร้อยละ 20 เป็นของบริษัทเอกชน

ในการสำรวจเพื่อทำการงานฉบับนี้ ผู้จัดทำได้ไปเยี่ยมสหกรณ์โคนมในพื้นที่ต่างๆ ซึ่งประกอบด้วย บ้านบึง มวกเหล็ก หนองโพ ปากช่อง พิมาย และ วังน้ำเย็น ถึงแม้ว่ายังเป็นประเด็นโต้แย้งกันอยู่ว่า สหกรณ์โคนมเหล่านี้สามารถจัดว่าเป็นตัวแทนของสหกรณ์โคนมที่ทำหน้าที่รวบรวมน้านมดิบทั้งหมดได้หรือไม่ แต่สหกรณ์โคนมกลุ่มนี้ก็เป็นกลุ่มที่ใหญ่ที่สุดของสหกรณ์โคนมไทย ดังนั้น รายงานและความคิดเห็นของผู้จัดทำในประเด็นศูนย์รวบรวมน้านมดิบจึงมีพื้นฐานมาจากสหกรณ์โคนมดังกล่าว

นอกจากจะทำหน้าที่เป็นศูนย์รวบรวมและขายน้ำนมดิบให้กับเกษตรกรแล้ว สหกรณ์โคนมยังมีกิจกรรมและบริการอื่นๆ สำหรับสมาชิกของสหกรณ์ อาทิ สัตวบาล การให้บริการทางการเงิน การเลี้ยงดูโคนมนับตั้งแต่การจัดซื้อส่วนกลางไปจนถึงการผสมอาหารและการเตรียมอาหารหย่าบ สหกรณ์โคนมบางแห่ง อย่างเช่น สหกรณ์โคนมหนองโพและวังน้ำเย็นมีเครื่องใช้ไม้สอยเพื่อผลิตอาหารสัตว์เป็นของตนเอง

สหกรณ์โคนมส่วนใหญ่จะขายน้ำนมดิบในราคาไม่ต่ำกว่า 12.50 บาทต่อกิโลกรัม ซึ่งเป็นราคาที่เกิดจากข้อตกลงความเข้าใจกันระหว่างรัฐบาล ผู้แปรรูปเอกชน และสหกรณ์โคนม โดยสหกรณ์โคนมซื้อนมจากเกษตรกรในราคาระหว่าง 10.50 ถึง 11.50 บาทต่อกิโลกรัม ซึ่งขึ้นอยู่กับคุณภาพของน้ำนมดิบ และต้นทุนของสหกรณ์ด้วย ส่วนต่างของราคาซื้อและราคาขายของสหกรณ์ขึ้นอยู่กับบริการของสหกรณ์สำหรับเกษตรกรเป็นสำคัญ ยกตัวอย่างเช่น ถ้าสหกรณ์เป็นผู้ให้บริการด้านสัตวบาลทั้งหมดกับเกษตรกร ต้นทุนของสหกรณ์จะสูงขึ้นและราคาที่รับซื้อน้ำนมดิบจากเกษตรกรก็จะลดลง นอกจากนี้สหกรณ์ส่วนใหญ่ยังมีการจ่ายเงินปันผลให้เกษตรกรอีกด้วย

รูปที่ 3.3 ราคาเฉลี่ยของผู้ผลิตและราคาซื้อเฉลี่ยของผู้แปรรูป

แหล่งที่มา: Rabobank, 2004

ข้อตกลงระหว่างผู้ส่งน้ำนมดิบกับผู้แปรรูปทั่วโลกจะอยู่ในรูปของสัญญา ในขณะที่ประเทศไทยจะเป็นการทำบันทึกความเข้าใจหรือ MoU ซึ่งไม่ค่อยจะโปร่งใสนักเนื่องจากไม่ได้ให้หลักประกันที่มั่นคงกับสหกรณ์โคนม บ่อยครั้งโดยเฉพาะอย่างยิ่งในระหว่างหยุดภาคเรียน ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ความต้องการบริโภคนมลดลง สหกรณ์โคนมมักจะต้องเผชิญกับการที่ลูกค้าไม่ยอมรับซื้อน้ำนมดิบมากกว่าปริมาณที่ได้มีการตกลงกันไว้ในวันทีความเข้าใจ หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ รัฐบาลเป็นผู้กำหนดปริมาณน้ำนมดิบที่ผู้แปรรูปต้องรับซื้อ นอกจากนี้การซื้อน้ำนมดิบในประเทศไทยยังไม่ได้เป็นไปตามภาวะเศรษฐกิจที่แท้จริง แต่ขึ้นกับวัฒนธรรมและภาระผูกพันที่มีต่อกันระหว่างผู้ซื้อและผู้ขาย การกำหนดราคา 12.50 บาทต่อกิโลกรัม รัฐบาลจะต้องกดดันให้ผู้แปรรูปหันมาใช้น้ำนมดิบภายในประเทศ สถานการณ์ที่เกิดขึ้นนี้อาจกล่าวได้ว่าเป็น “ความเข้าใจอันดีอึดอกระหว่างรัฐบาลและผู้แปรรูป”

ในความคิดเห็นของผู้วิจัย การรวบรวมน้ำนมดิบในระบบอุตสาหกรรมนมไทยยังมีการบิดเบือนจากความเป็นจริงในระดับหนึ่ง โดยสหกรณ์ที่ผู้วิจัยไปเก็บข้อมูลเป็นสหกรณ์ใหญ่และมีประสิทธิภาพที่สุดของประเทศ เราอาจจะสันนิษฐานได้ว่าไม่ใช่สหกรณ์โคนมทุกแห่งในประเทศไทยที่สามารถซื้อน้ำนมดิบจากเกษตรกรในราคา 10.50 บาทต่อกิโลกรัมหรือสูงกว่านั้น ในระหว่างการศึกษพบว่าราคาผู้ผลิตที่สหกรณ์โคนมอื่นๆ ในประเทศจ่ายให้กับเกษตรกรนั้นต่ำกว่า 12.50 บาท ถ้ามองจากสภาพความเป็นจริงอาจสันนิษฐานได้ว่า การรวบรวมน้ำนมดิบในประเทศยังคงกระจุกกระจายไม่มีการรวมเป็นกลุ่มก้อน โดยสหกรณ์โคนม 110 แห่งสามารถเก็บรวบรวมน้ำนมดิบได้ทั้งหมด 750,000 ตัน ซึ่งก็หมายความว่า โดยเฉลี่ยแล้วสหกรณ์โคนมแต่ละแห่งสามารถรวบรวมน้ำนมดิบได้ราว 6,800 ตันต่อปี

3.1.3. การแปรรูปผลิตภัณฑ์นม

อุตสาหกรรมนมแปรรูปของไทยเป็นการผสมผสานระหว่างผู้ผลิตภายในประเทศ อาทิ ดัชมิลล์ บริษัทอุตสาหกรรมนมไทย หนองโพ ดีพีโอ บริษัทไทยร่วมทุนกับต่างประเทศ อาทิ ซีพี-เมจิ และบริษัทข้ามชาติ อย่างเช่น โพรโมสต์ เนสต์เล่ ดูเม็กซ์ และยาคูลท์ โดย เนสต์เล่เป็นผู้ผลิตรายใหญ่ที่สุด ซึ่งจะเน้นตลาดผลิตภัณฑ์นมผงมากกว่าผลิตภัณฑ์นมพร้อมดื่ม รูปที่ 3.4 คือรายชื่อของผู้แปรรูปผลิตภัณฑ์นมในประเทศไทย

รูปที่ 3.4 ผู้แปรรูปผลิตภัณฑ์นมรายใหญ่ในประเทศไทย

บริษัท	ยอดขายปี 2002 (ล้านเหรียญสหรัฐ)	ผลิตภัณฑ์หลัก
เนสต์เล่	150 ¹⁾	นมสเตอริไลส์ นมผง นมยูเอชที นมพาสเจอร์ไรส์ โยเกิร์ต นมข้นหวาน
โพรโมสต์ ฟริสแลนด์ (ประเทศไทย)	139	นมยูเอชที นมพาสเจอร์ไรส์ นมเปรี้ยว โยเกิร์ต นมข้นหวาน
ดัชมิลล์	132 ²⁾	นมเปรี้ยว โยเกิร์ต นมพาสเจอร์ไรส์ นมยูเอชที
อุตสาหกรรมนมไทย	93	นมยูเอชที นมข้นหวาน นมผง
ดูเม็กซ์	61	นมผง นมยูเอชที
หนองโพ	53	นมยูเอชที นมเปรี้ยว
องค์การส่งเสริมกิจการโคนมแห่งประเทศไทย	51	นมยูเอชที นมพาสเจอร์ไรส์ นมเปรี้ยว
ซีพี-เมจิ	51	นมพาสเจอร์ไรส์ นมยูเอชที นมเปรี้ยว นมผง
มิต จอห์นสัน	50	นมผง นมยูเอชที

¹⁾ ประมาณการ

²⁾ 2003

แหล่งที่มา: รายงานประจำปี แหล่งข่าวในอุตสาหกรรมนม

บริษัทข้ามชาติคือผู้ขับเคลื่อนอุตสาหกรรมนมในประเทศไทยทั้งในด้านความแตกต่างและนวัตกรรม ตลาดมีการแข่งขันสูงมากและนวัตกรรมมีบทบาทสำคัญยิ่งในการต่อสู้เพื่อส่วนแบ่งตลาด การนำเสนอคุณประโยชน์ต่อสุขภาพคือประเด็นที่ผู้แปรรูปนำมาใช้เพื่อหาโอกาสในการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ ให้กับผลิตภัณฑ์ของตน

รัฐบาลยังคงแทรกแซงการแปรรูปนมอยู่มาก ซึ่งแม้ว่าจะได้ยกเลิกการบังคับใช้วัตถุดิบในประเทศไปแล้ว แต่รัฐบาลยังคงกำหนดสัดส่วนน้ำมันดิบที่ผู้แปรรูปต้องรับซื้อ และควบคุมราคาขายปลีกนมพร้อมดื่ม ซึ่งเป็นไปในลักษณะเดียวกับการควบคุมอาหารหลักชนิดอื่นๆ

3.1.4. ผู้ค้าปลีกและผู้ให้บริการด้านอาหาร

ผลิตภัณฑ์นมจะถึงมือผู้บริโภคโดยผ่านผู้ค้าปลีกและผู้ให้บริการด้านอาหาร อาทิ ภัตตาคารหรือบริการจัดอาหาร ตลาดค้าปลีกของไทยในปัจจุบันแบ่งออกเป็นการค้าขายแบบดั้งเดิมและสมัยใหม่ โดยแต่ละประเภทมียอดขายทั้งหมดราวร้อยละ 50 ตลาดสดและผู้ค้าปลีกรายย่อยจัดเป็นการค้าขายแบบดั้งเดิม ในขณะที่การค้าขายสมัยใหม่คือ ซูเปอร์มาร์เก็ต ร้านสะดวกซื้อ ร้านค้าแบบ cash & carry ห้างสรรพสินค้า และ specialty stores ซึ่งการค้าสมัยใหม่กำลังเติบโตสูงขึ้นและทำให้การค้าแบบดั้งเดิมลดจำนวนลง แต่ผลิตภัณฑ์นมบางประเภทอย่างเช่น นมเปรี้ยวยาคูลท์ ยังคงจำเป็นต้องพึ่งพาผู้ค้าปลีกรายย่อยซึ่งถือเป็นช่องทางจำหน่ายที่สำคัญอย่างยิ่ง

บริการด้านอาหารมีบทบาทความสำคัญอย่างยิ่งต่อการบริโภคผลิตภัณฑ์นมของไทย โครงการนมโรงเรียนซึ่งเกิดขึ้นในปี 2532 โดยคณะกรรมการณรงค์เพื่อการบริโภคนม โครงการดังกล่าวมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เด็กนักเรียนตั้งแต่ชั้นอนุบาลถึงประถมศึกษาปีที่ 4 ได้บริโภคนมอย่างต่อเนื่อง โดยในปี 2004 รัฐบาลได้จัดสรรงบประมาณเพื่อโครงการนี้เป็นจำนวนทั้งสิ้น 6,900 ล้านบาท ในปัจจุบันเด็กนักเรียนกว่า 6 ล้านคนจะได้บริโภคนมราว 200 มิลลิลิตรต่อวัน เป็นเวลา 230 วันต่อปี

โครงการนมโรงเรียนมีความสำคัญ 2 ประการด้วยกันคือ ประการแรกเป็นการสร้างกิจวัตรการดื่มนมให้กับเด็กๆ ตั้งแต่อายุน้อย โครงการนมโรงเรียนมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อการเพิ่มปริมาณการบริโภคนมต่อประชากรในประเทศไทยในทศวรรษที่ผ่านมา ประการที่สอง ผู้แปรรูปผลิตภัณฑ์ในโครงการนมโรงเรียนจะต้องใช้น้ำนมดิบภายในประเทศเพื่อผลิตเป็นนมพาสเจอร์ไรส์และนมยูเอชที ดังนั้นโครงการนมโรงเรียนจึงเป็นช่องทางการบริโภคน้ำนมดิบภายในประเทศ จากตัวเลขอย่างเป็นทางการของรัฐบาล โครงการนี้มีการใช้น้ำนมดิบเป็นจำนวนถึง 275,000 ตัน หรือมากกว่าร้อยละ 40 ของปริมาณน้ำนมดิบที่ผลิตได้ในประเทศ การเพิ่มจำนวนวันในโครงการนมโรงเรียนจาก 230 วันต่อปี มาเป็น 260 วันต่อปี ซึ่งรัฐบาลกำลังอยู่ระหว่างการพิจารณา คือโอกาสในการเพิ่มปริมาณการใช้น้ำนมดิบไปเป็น 310,000 ตัน หรือมากกว่าร้อยละ 45 ของปริมาณน้ำนมดิบที่ผลิตได้ในประเทศ ตัวแทนภาคอุตสาหกรรมกล่าวว่า ในปัจจุบันปริมาณน้ำนมดิบที่ใช้ในโครงการนมโรงเรียนมีปริมาณมากกว่า 300,000 ตัน

ผลกระทบในเชิงลบจากที่สภาวะอุตสาหกรรมนมในประเทศขึ้นอยู่กับโครงการนมโรงเรียน คือ การที่มีปริมาณน้ำนมดิบมากเกินไป ความต้องการในระหว่างหยุดภาคเรียนเมื่อไม่มีอุปสงค์จากโรงเรียนในช่วงเวลาดังกล่าว สถานการณ์ดังกล่าวทำให้ตัวแทนจากภาครัฐและอุตสาหกรรมต้องเสนอให้โรงงานผลิตนมผงเข้ามาจับช่วงดูแลน้ำนมดิบที่มีปริมาณมากเกินไป ความต้องการนี้เป็นการชั่วคราว ซึ่งการแก้ปัญหาในลักษณะเช่นนี้ถือเป็นการแก้ที่ปลายเหตุ ไม่ใช่การแก้ปัญหาค้นหาที่ต้นเหตุซึ่งเกิดจากการที่น้ำนมดิบที่ผลิตได้ภายในประเทศไม่มีความสามารถในการแข่งขัน

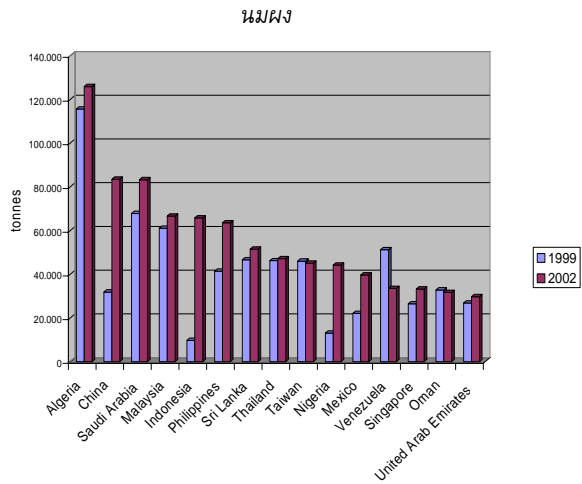
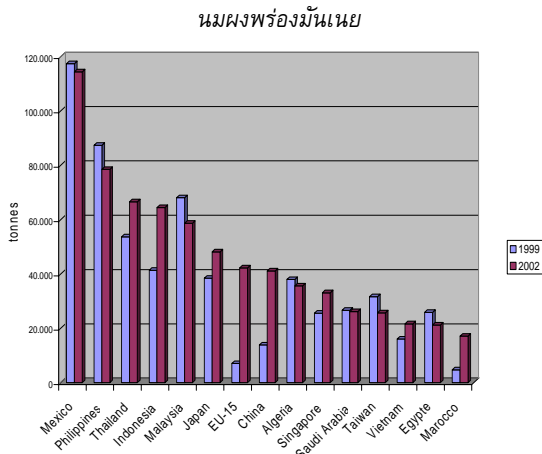
3.2. การพึ่งพาการนำเข้า

ย่อหน้าที่ผ่านมากล่าวถึงความสำคัญของโครงการนมโรงเรียนในฐานะช่องทางการบริโภคน้ำนมดิบที่ผลิตได้ภายในประเทศ ปริมาณน้ำนมดิบภายในประเทศส่วนที่เหลือจะขายให้กับผู้แปรรูปผลิตภัณฑ์นม ซึ่งจะนำไปผลิตเป็นผลิตภัณฑ์นมพร้อมดื่มต่างๆ ซึ่งประกอบด้วย นม (ธรรมดากับและแช่เย็น) โยเกิร์ต และผลิตภัณฑ์โยเกิร์ตหรือนมเปรี้ยวต่างๆ ในขบวนการผลิตโยเกิร์ตและผลิตภัณฑ์นมเปรี้ยวอื่นๆ มักไม่ค่อยใช้น้ำนมดิบเป็นวัตถุดิบ ทั้งนี้เนื่องจากปริมาณยาปฏิชีวนะที่มีมากในน้ำนมดิบของไทยยับยั้งขบวนการหมัก ส่วนผลิตภัณฑ์อื่นๆ ที่ใช้น้ำนมดิบเป็นส่วนประกอบ อาทิ นมผง อาหารทารก ไอศกรีม ลูกกวาด ขนมปังและอาหารแปรรูปอื่นๆ ก็มักจะใช้ผลิตภัณฑ์นมที่นำเข้าจากต่างประเทศ

ตลาดผลิตภัณฑ์นมพร้อมดื่ม (ที่ขายทั่วไปและในโครงการนมโรงเรียน) มีปริมาณระหว่าง 1.2 ถึง 1.5 ล้านตัน ซึ่งหมายความว่า น้ำนมดิบที่ผลิตภายในประเทศสามารถตอบสนองความต้องการได้เพียงร้อยละ 40 ถึง 50 ของปริมาณนมพร้อมดื่มที่ต้องการบริโภคทั้งหมด ดังนั้นจึงยังมีปริมาณที่ต้องการเพิ่มเติมอีกอย่างน้อย 750,000 ตัน นอกจากนี้ยังมีผลิตภัณฑ์อื่นๆ ที่จำเป็นต้องใช้ผลิตภัณฑ์นมเป็นส่วนประกอบตั้งที่กล่าวข้างต้น ซึ่งทำให้ปริมาณการนำเข้าทั้งหมดของไทยมีปริมาณเพิ่มขึ้นตามลำดับ

ประเทศไทยได้ชื่อว่าเป็นหนึ่งในผู้นำเข้านมผงพร่องมันเนยและนมผงรายใหญ่ของโลก

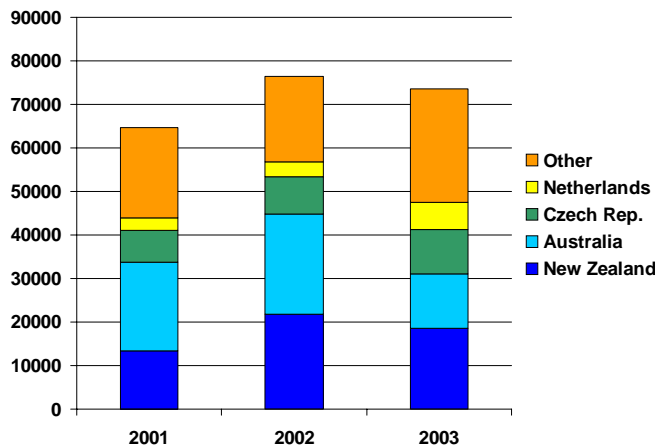
รูปที่ 3.5 ลิขสิทธิ์อันดับประเทศผู้นำเข้านมผงพร่องมันเนยและนมผงของโลก

แหล่งที่มา: Dutch Dairy Board, Rabobank, 2004

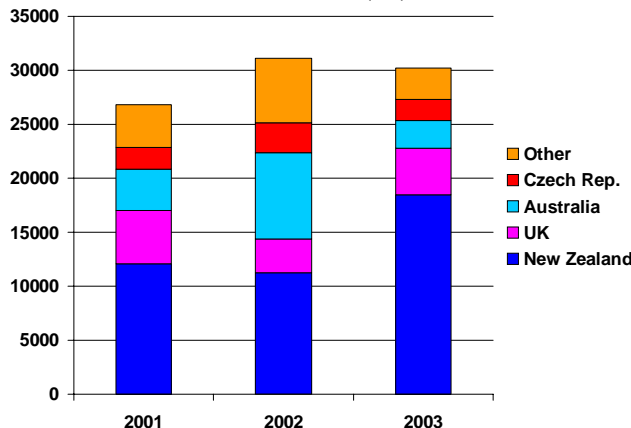
ตัวเลขข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ประเทศนิวซีแลนด์คือผู้ส่งออกนมผงพร้อมมันเนยและนมผงรายใหญ่ของไทย หัวข้อ "อื่นๆ" คือ นมผงพร้อมมันเนยราวร้อยละ 50 ที่นำเข้ามาจากประเทศอื่นๆ ในสหภาพยุโรป โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปี 2003 ซึ่งสหภาพยุโรปได้ประโยชน์จากการที่ออสเตรเลียมีความสามารถในการส่งออกลดลงเนื่องจากปัญหาความแห้งแล้ง

รูปที่ 3.6 ประเทศต้นทางจากการนำเข้านมผงพร้อมมันเนยของไทย (ตัน)

แหล่งที่มา: ข้อมูลกรมศุลกากรและ Rabobank ปี 2547

รูปที่ 3.7 ประเทศต้นทางจากการนำเข้านมผงของไทย (ตัน)

แหล่งที่มา: ข้อมูลกรมศุลกากรและ Rabobank ปี 2547

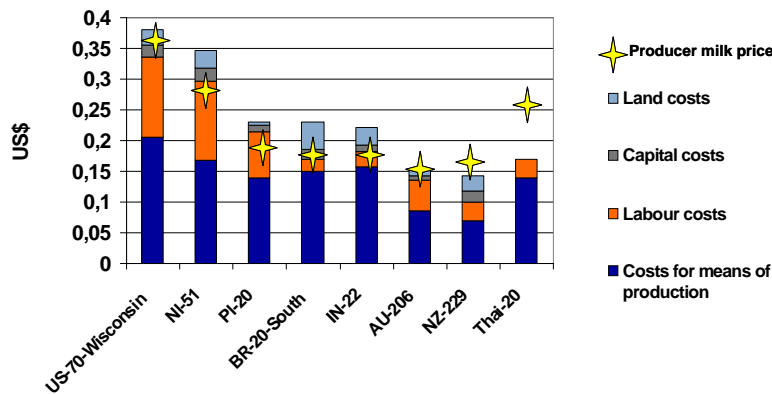
3.3. ความเข้มแข็งทางการแข่งขันของอุตสาหกรรมนมต้นน้ำของไทย

3.3.1. ความสามารถในการแข่งขันของฟาร์มโคนม

ต้นทุนการผลิตนมของไทยส่วนใหญ่เป็นผลมาจากต้นทุนค่าเลี้ยงโคนม เนื่องจากต้นทุนรายการอื่นๆ นั้นค่อนข้างจะต่ำโดยเฉพาะอย่างยิ่งค่าแรงงาน ดังนั้นประสิทธิภาพของการบริหารต้นทุนโดยเฉลี่ยของฟาร์มโคนมไทยอยู่ที่กลยุทธ์ในการเลี้ยงโคนมเป็นสำคัญ หนึ่งในปัญหาที่ฟาร์มทุกแห่งทั่วประเทศประสบเหมือนกันก็คือการขาดแคลนอาหารหยาบและอาหารหยาบมีคุณภาพไม่พอเพียง ซึ่งส่งผลให้เกษตรกรต้องพึ่งพาอาหารอัดเม็ดซึ่งมีราคาแพงกว่าเพื่อให้โคได้รับสารอาหารอย่างสมดุล การใช้อาหารอัดเม็ดเพิ่มขึ้นก็เท่ากับเป็นการเพิ่มต้นทุนให้สูงขึ้น

รูปที่ 3.8 เป็นกราฟเปรียบเทียบต้นทุนการผลิตนมทั่วโลก โดยข้อมูลทั้งหมดมาจาก International Farm Comparison Network (IFCN) ยกเว้นข้อมูลของไทยซึ่งได้จากกรวิจัยของเรา ข้อมูลของ IFCN เป็นการรวบรวมข้อมูล “ฟาร์มตัวอย่าง” จากกลุ่มฟาร์มโคนมจากภูมิภาคต่างๆ ข้อมูลจากกราฟประกอบด้วยข้อมูลของฟาร์มโคนม 70 ตัวในวิสคอนซินสหรัฐอเมริกา ฟาร์มโคนม 20 ตัวในเนเธอร์แลนด์ ฟาร์มโคนม 20 ตัวในตอนใต้ของบราซิล ฟาร์มโคนม 22 ตัวในอินเดีย ฟาร์มโคนม 206 ตัวในออสเตรเลีย ฟาร์มโคนม 229 ตัวในนิวซีแลนด์ และ ฟาร์มโคนม “ตัวอย่าง” 20 ตัวในประเทศไทย ซึ่งฟาร์มของไทยจะตรงข้ามกับตัวอย่างในประเทศอื่นๆ เนื่องจากไม่มีข้อมูลเกี่ยวกับต้นทุนที่ดินและเงินทุน ถึงแม้ว่าเราจะนำตัวเลขเฉลี่ยจากฟาร์มอื่นๆ มาพิจารณาด้วย ฟาร์มของไทยก็ยังคงเป็นกรณีเดียวที่มีรายได้สูงกว่าต้นทุนค่อนข้างมาก ฟาร์มโคนมส่วนใหญ่ทั่วโลก หากรวมค่าแรงงานของคนในครอบครัวและค่าจัดการแล้ว จะทำให้ต้นทุนการผลิตสูงกว่าราคาของผู้ผลิตขายน้ำนมดิบ แต่ในประเทศไทยกลับไม่เป็นเช่นนั้น กราฟดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าในกรณีของประเทศออสเตรเลียและนิวซีแลนด์ซึ่งเป็นภูมิภาคที่มีต้นทุนในการผลิตต่ำ ก็เป็นผลเนื่องมาจากต้นทุนการผลิตเฉลี่ยที่ต่ำซึ่งมาจากการที่ต้นทุนค่าเลี้ยงดูมีราคาต่ำ ระดับต้นทุนในการเลี้ยงดูของประเทศไทยใกล้เคียงกับตัวเลขจากทั่วโลก ซึ่งเราอาจได้ข้อสรุปว่า ข้อดีในการผลิตน้ำนมดิบในประเทศไทยอาจจะไม่ใช่ประเด็นที่น่าเป็นห่วงอย่างที่เราคาดการณ์ไว้แต่แรก

รูปที่ 3.8 เปรียบเทียบต้นทุนของผู้ผลิตนมในประเทศต่างๆ (ปี 2545)

Source: IFCN 2003, Rabobank 2004

3.3.2. ความสามารถในการแข่งขันของสหกรณ์โคนม

สหกรณ์โคนมแต่ละแห่งมีการแข่งขันกันเองทั้งในด้านคุณภาพและปริมาณ ราคาที่สหกรณ์รับซื้อจากเกษตรกรจะอยู่ที่ราว 11.50 บาทต่อกิโลกรัม ซึ่งจะสูงหรือต่ำกว่านี้ขึ้นกับคุณภาพของนม การเปรียบเทียบราคาที่สหกรณ์โคนมซื้อจากเกษตรกร หรือการเปรียบเทียบจุดแข็งหรือประสิทธิภาพในการทำงานของสหกรณ์โคนมเป็นเรื่องที่ทำได้ยาก เนื่องจากต้นทุนที่ไม่ชัดเจนเพราะ

สหกรณ์แต่ละแห่งให้บริการกับเกษตรกรในลักษณะและรายละเอียดที่แตกต่างกัน สภาพความแตกต่างของสหกรณ์โคนมสะท้อนให้เห็นว่ากระบวนการรวบรวมนมดิบยังสามารถปรับปรุงให้มีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้นได้อีก ผู้วิจัยมีความเห็นว่าการปรับปรุงในส่วนนี้เพื่อลดจำนวนสหกรณ์ลงจะทำให้ฟาร์มเลี้ยงโคนมโดยรวมมีรายได้เพิ่มขึ้นอย่างเป็นกอบเป็นกำ

มีเพียงสหกรณ์โคนมไม่กี่แห่งที่แปรรูปนมด้วยตนเอง อย่างในกรณีของสหกรณ์โคนมวังน้ำเย็น ซึ่งต้องแก้ปัญหาในกรณีที่ลูกค้าไม่ต้องการซื้อน้ำนมดิบในช่วงปิดภาคเรียน สหกรณ์โคนมส่วนใหญ่จะเน้นบทบาทการรับซื้อน้ำนมดิบจากเกษตรกรและขายให้ผู้แปรรูปเท่านั้น

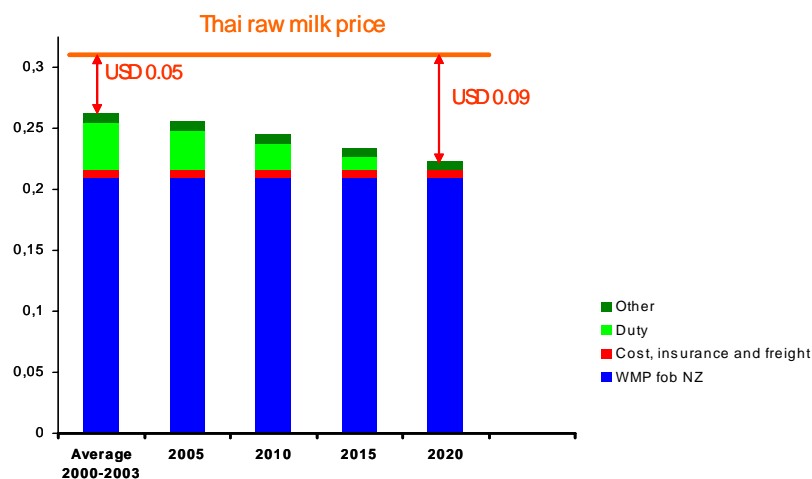
4 ผลกระทบต่ออุตสาหกรรมนมไทยจากการเปิดการค้าเสรี

เห็นได้ชัดว่าภาคการผลิตต้นน้ำของอุตสาหกรรมนมไทยจะได้รับผลกระทบจากการเปิดเสรีอย่างมาก ในสภาวะตลาดโลกโดยทั่วไปราคาน้ำมันดิบ 12.50 บาทและภายใต้สถานการณ์ปัจจุบันของระบบอุตสาหกรรมนมไทย นมผงนำเข้าจากต่างประเทศน่าจะเป็นทางเลือกที่น่าสนใจไม่น้อยเลยทีเดียว นอกจากนี้นมผงยังมีข้อดีต่อผู้แปรรูปทั้งในด้านคุณภาพและความสะดวกสบาย ในทางทฤษฎี การเปิดการค้าเสรีอาจจะทำให้การนำเข้า “นม” เข้ามาแทนที่การผลิตน้ำมันดิบภายในประเทศ ซึ่งในบทที่ 5 จะกล่าวถึงการลดผลกระทบที่เกิดจากการเปิดการค้าเสรี สำหรับในบทนี้จะกล่าวถึงผลกระทบในเชิงลบในกรณีที่อุตสาหกรรมนมไทยในสถานการณ์ที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

4.1. การแข่งขันระหว่างน้ำมันดิบและส่วนประกอบนมนำเข้าจากต่างประเทศ

ราคาเป็นหนึ่งในปัจจัยหลักที่ทำให้ผู้แปรรูปเลือกที่จะใช้ส่วนผสมของนมจากต่างประเทศเป็นวัตถุดิบแทนที่จะใช้น้ำมันดิบ โดยกราฟด้านล่างนี้จะแสดงให้เห็นถึงช่องว่างระหว่างราคาของน้ำมันดิบและผลิตภัณฑ์นมที่นำเข้าจากต่างประเทศ ถึงแม้ว่าจะสามารถนำผลิตภัณฑ์นมมาผสมกลับเป็น “น้ำมัน” ได้หลายวิธีด้วยกัน ด้วยการใช้นมผงหรือนมผงพร้อมมันเนยกับน้ำมันเนย หรือใช้น้ำมันหรือไขมันพืชก็ตาม แต่เราจะใช้วิธีการที่เรียบง่ายที่สุดคือการใช้นมผงผสมกับน้ำ

รูปที่ 4.1 การเปรียบเทียบราคาของน้ำมันดิบภายในประเทศกับน้ำมันผสม

ประมาณการว่า: นมผง 1 กิโลกรัมได้ น้ำมัน 8.5 กิโลกรัม
อัตราแลกเปลี่ยน 40 บาทต่อดอลลาร์สหรัฐ
แหล่งที่มา: Rabobank, 2004

รูปที่ 4.1 แสดงให้เห็นว่า จากราคาเฉลี่ยของนมผงในตลาดโลกระหว่างปี 2000-2003 ที่ 1,750 ดอลลาร์สหรัฐต่อตัน ผู้แปรรูปจะใช้ต้นทุนถูกลง 0.05 ดอลลาร์สหรัฐต่อกิโลกรัม หรือ 2 บาท ถ้าใช้นมผงนำเข้าแทนน้ำมันดิบที่ผลิตภายในประเทศ จากกราฟดังกล่าว เราประมาณการว่าโครงสร้างภาษีสำหรับข้อตกลงการค้าเสรีไทย-นิวซีแลนด์มีโครงสร้างเดียวกับข้อตกลงการค้าเสรีไทย-ออสเตรเลีย ดังนั้นถ้ายึดตามโครงสร้างภาษีดังกล่าวและราคาเฉลี่ยของนมผงในตลาดโลกที่ 1,750 ดอลลาร์สหรัฐต่อตัน ต้นทุนจะถูกผลักอีกเป็น 0.09 ดอลลาร์สหรัฐต่อกิโลกรัม หรือ 3.6 บาท ภายในปี 2020

อย่างไรก็ตาม ราคานมผงในตลาดโลกปัจจุบันอยู่ที่ราว 2,250 ดอลลาร์สหรัฐต่อตัน ราคาดังกล่าวทำให้ต้นทุนในการใช้นมผงนำเข้าสูงกว่าน้ำหนักในประเทศ 0.02 ดอลลาร์สหรัฐต่อกิโลกรัม หรือ 0.80 บาท ณ ปัจจุบัน ซึ่งจะทำให้มีต้นทุนถูกลง 0.03 ดอลลาร์สหรัฐต่อกิโลกรัม หรือ 1.20 บาท ภายในปี 2563 เพราะฉะนั้นการใช้นมผงนำเข้าก็ไม่ได้หมายความว่าจะทำให้ต้นทุนถูกลงเสมอไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับราคาตลาดโลก และความผันผวนของราคาดังกล่าวยังจะทำให้ผู้แปรรูปไม่อาจพึ่งผลิตภัณฑ์นมนำเข้าได้ทั้งหมด

4.2. ข้อสรุปของผู้แปรรูปในการเลือกระหว่างผลิตภัณฑ์ในประเทศและการนำเข้า

ผู้แปรรูปผลิตภัณฑ์นมในประเทศไทยใช้ส่วนผสมนำเข้าก็เนื่องจากราคาถูก สะดวก และมีคุณภาพสม่ำเสมอ ในตลาดสินค้าประเภทนมที่มีการแข่งขันสูงดังเช่นปัจจุบัน ปัจจัยเรื่องคุณภาพและความสะดวกอาจจะมีผลสำคัญกว่าปัจจัยด้านราคา ผู้แปรรูปผลิตภัณฑ์นมทั่วโลกยังคงใช้น้ำนมดิบภายในประเทศในการผลิตเป็นผลิตภัณฑ์นม โยเกิร์ตและเนยแข็ง โดยสาเหตุก็คือต้องการเน้นว่า “ผลิตจากนมสดแท้” ซึ่งเป็นการสร้างภาพลักษณ์ที่ดีให้กับผลิตภัณฑ์และมีความสำคัญยิ่งกับการตลาด ในยุโรป เนยแข็งจำนวนมากมีการตั้งชื่อตามท้องถิ่นที่ผลิต โดยอ้างว่ามีเฉพาะในท้องถิ่นดังกล่าวเท่านั้น ทั้งนี้เนื่องจากสภาพดินและธรรมชาติในพื้นที่ดังกล่าวทำให้น้ำนมและเนยแข็งมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวไม่เหมือนใคร ซึ่ง “การตลาด” ในลักษณะนี้ไม่มีปรากฏในประเทศไทย นอกจากนี้สิ่งที่ผู้แปรรูปให้ความสำคัญก็คือส่วนผสมของนม โพรตีนและไขมัน ซึ่งจะมาจากน้ำนมดิบหรือส่วนผสมที่นำเข้าจากต่างประเทศก็ได้ทั้งนั้น

คำอธิบายง่ายๆ ว่าเพราะเหตุใดผู้แปรรูปผลิตภัณฑ์นมในระดับนานาชาติจึงใช้น้ำนมดิบเป็นหลักก็เนื่องจาก สหกรณ์โคนมคือผู้ส่งออกร้อยละ 60 ของผลิตภัณฑ์นมในตลาดโลก และวัตถุประสงค์หลักของสหกรณ์โคนมก็คือ เก็บรวบรวมน้ำนมดิบและเพิ่มมูลค่าให้กับน้ำนมดิบของสมาชิกและเกษตรกร การใช้ส่วนผสมนมปริมาณมากๆ แทนการใช้น้ำนมดิบที่ได้จากสมาชิกถือว่าเป็นสิ่งที่ผิดจากวัตถุประสงค์ของสมาชิกเป็นอย่างมาก และสมาชิกส่วนใหญ่ก็คือเจ้าของสหกรณ์โคนม ในประเทศไทยสหกรณ์โคนมของไทยมีบทบาทน้อยกว่า อุปสรรคอย่างหนึ่งของอุตสาหกรรมนมในประเทศไทยอาจมีสาเหตุมาจากสหกรณ์รับซื้อน้ำนมดิบในราคาค่อนข้างสูง ทำให้ไม่ต้องการมีส่วนเกี่ยวข้องกับการแปรรูป การที่มีภาระผูกพันให้ใช้น้ำนมจากเกษตรกรเพียงอย่างเดียวทำให้สหกรณ์ที่แปรรูปนมอยู่ในฐานะเสียเปรียบผู้แปรรูปที่ใช้นมผงนำเข้าด้วย

แต่การฝากความหวังไว้กับการนำเข้าแทนการใช้น้ำนมที่ผลิตได้ภายในประเทศ ก็เป็นเรื่องที่มีความเสี่ยงทั้งในแง่ของราคาและปริมาณ ในบทที่ผ่านมาเราได้กล่าวถึงความผันผวนของราคาตลาดโลก ซึ่งบางครั้งก็ส่งผลให้ราคา “นมผง” นำเข้าใกล้เคียงหรือสูงกว่าน้ำนมที่ผลิตภายในประเทศ

นอกจากนี้ยังมีประเด็นที่อยู่นอกเหนือเรื่องในเชิงธุรกิจทั่วไป นั่นคือ ผู้แปรรูปซึ่งเป็นบริษัทข้ามชาติส่วนใหญ่รู้สึกว่าจะต้องเข้ามามีส่วนสนับสนุนเศรษฐกิจและผู้ผลิตนมในท้องถิ่น ซึ่งเป็นวัฒนธรรมทางธุรกิจและเป็นการสร้างมิตรไมตรีที่ดีให้กับบริษัทซึ่งมีความสำคัญยิ่งในกรณีของบริษัทข้ามชาติรายใหญ่ๆ นอกจากนี้วิธีที่ว่า “ผลิตจากนมสดแท้” ก็ยังคงเป็นวิธีที่ขายได้ทั่วโลก

4.3. การประเมินผลกระทบเชิงปริมาณจากการเปิดเสรี

ในหัวข้อที่ผ่านมาเราได้กล่าวถึงปัจจัยหลักๆ ที่มีผลกระทบต่อการค้าเสรีในประเทศไทย การคำนวณผลกระทบในรูปของการเปลี่ยนแปลงปริมาณการนำเข้าเป็นเรื่องที่ค่อนข้างท้าทายเนื่องจากเกี่ยวข้องกับปัจจัยที่มีความไม่แน่นอนหลายอย่างทั้งสถานการณ์ในประเทศและในตลาดโลก อย่างไรก็ตาม ความคิดเรื่องการเพิ่มปริมาณการนำเข้ายังคงมีน้ำหนักมากกว่าผลกระทบอื่นๆ ที่จะตามมา

บทสรุปจากทั้งหมดที่กล่าวมาข้างต้นในรายงานฉบับนี้ถึงผลกระทบจากการค้าเสรีที่มีต่อความสามารถในการแข่งขันของน้ำนมที่ผลิตในประเทศเมื่อเทียบกับการนำเข้านมผง ถูกกำหนดโดย:

- พัฒนาการของตลาดผลิตภัณฑ์นมไทยและความต้องการหรืออุปสงค์ในวัตถุดิบ เช่น น้ำนมดิบในประเทศหรือนมผงนำเข้า การเติบโตของตลาดโดยรวมจะถูกกำหนดโดยการเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศเป็นหลัก
- พัฒนาการความสามารถในการแข่งขันของน้ำนมที่ผลิตได้ในประเทศทั้งในด้านราคาและคุณภาพ

- พัฒนาการของตลาดโลกในด้านระดับราคา การเติบโตของอุปสงค์ด้านการส่งออกในภูมิภาคอื่นๆ และพัฒนาการขององค์กรการค้าโลก

เราได้แบ่งการคาดการณ์ออกเป็น 3 กรณีใหญ่ๆ โดยใช้ข้อกำหนดข้างต้นเป็นพื้นฐานในการคาดการณ์

	การเติบโตของตลาด	ตลาดโลก	ความสามารถในการแข่งขันของน้ำนมดิบในประเทศ
I – “สถานการณ์เสื่อมถอยลง”	ร้อยละ 1 จากปีก่อนหน้า	ซบเซา WTO ล้มเหลว ราคาตลาดโลกตกต่ำ	ราคาแตกต่างจากนมผงนำเข้าเพิ่มขึ้น ไม่มีพัฒนาคุณภาพน้ำนมดิบ
II – “สถานการณ์คงตัว”	ร้อยละ 3 จากปีก่อนหน้า	อยู่ในสภาวะคงที่	ราคาแตกต่างจากนมผงนำเข้าน้อยลง มีการพัฒนาคุณภาพน้ำนมดิบบ้าง
III – “มีพัฒนาการที่ดีขึ้น”	ร้อยละ 5 จากปีก่อนหน้า	ขยายตัว ราคาตลาดโลกสูงขึ้น WTO เปิดโอกาสให้กับผู้ส่งออกมากขึ้น	ราคาน้ำนมดิบในประเทศต่ำกว่านมผงนำเข้า มีการพัฒนาคุณภาพน้ำนมดิบอย่างมีนัยสำคัญมากขึ้น

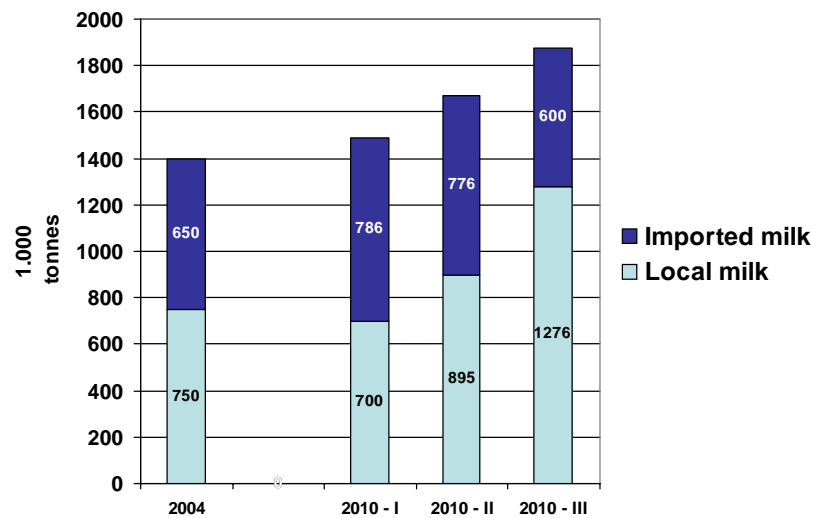
กรณีที่ 1 – สถานการณ์เสื่อมถอยลง ซึ่งเป็นกรณีที่สมมุติว่าสถานการณ์เลวร้ายที่สุด โดยคาดการณ์ว่าภาวะเศรษฐกิจถดถอยตลาดผลิตภัณฑ์นมไทยมีอัตราการเติบโตเพียงร้อยละ 1 ในส่วนของตลาดโลก การเจรจาขององค์กรการค้าโลกประสบความสำเร็จล้มเหลว ซึ่งทำให้โอกาสของประเทศผู้ส่งออกมีจำกัด และทำให้บริษัทเหล่านี้หันมาให้ความสนใจกับโอกาสที่จะได้รับจาก FTA อุปสงค์ในการนำเข้าซบเซาซึ่งส่งผลให้ราคาสินค้าประเภทนมในตลาดโลกตกต่ำ กรณีที่ 1 ยังอิงสมมุติฐานที่ว่าสถานการณ์ในประเทศไม่มีการเปลี่ยนแปลง ดังนั้นราคานมผงนำเข้าจึงถูกกว่าราคาน้ำนมดิบภายในประเทศยิ่งขึ้น เนื่องจากภาชนะนำเข้าถูกลง

กรณีที่ 2 – สถานการณ์คงตัว ซึ่งเป็นกรณีที่ไปตามแนวโน้มของสถานการณ์ในปัจจุบัน โดยมีพัฒนาการด้านความสามารถในการแข่งขันของน้ำนมในประเทศในระดับปานกลาง ทั้งน้ำนมในประเทศและนมผงนำเข้าจะได้รับประโยชน์เหมือนกัน จากอัตราการเติบโตของตลาดร้อยละ 3

กรณีที่ 3 – มีพัฒนาการที่ดีขึ้น ซึ่งเป็นกรณีที่โอกาสได้เปิดกว้างสำหรับอุตสาหกรรมนมไทย เนื่องจากการเติบโตของเศรษฐกิจซึ่งส่งผลให้อุตสาหกรรมนมไทยขยายตัวถึงร้อยละ 5 การค้าเสรีในตลาดโลกทำให้ผู้ส่งออกมีโอกาสมากยิ่งขึ้นและสนใจ FTA น้อยลง อีกทั้งยังทำให้ราคาในตลาดโลกสูงขึ้น ความสามารถในการแข่งขันของน้ำนมในประเทศมีการพัฒนาอย่างเห็นได้ชัด ซึ่งเป็นผลจากราคาตลาดโลกที่สูงขึ้นและการพัฒนาการผลิตในประเทศ

ซึ่งสามารถถ่ายทอดออกมาเป็นกราฟแสดงผลกระทบได้ดังรูปต่อไปนี้

รูปที่ 4.2 การวิเคราะห์สถานการณ์ที่เกิดจากผลกระทบของการค้าเสรี

แหล่งที่มา: Rabobank, 2004

กรณีที่ 1 จะส่งผลให้อุตสาหกรรมนมไทยหดตัวลง โครงการนมโรงเรียนจะยังคงเป็นช่องทางหลักสำหรับน้ำนมดิบในประเทศ และผู้แปรรูปก็ยังคงใช้น้ำนมดิบในประเทศมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์นมต่อไปในปริมาณเดิม แต่ในแง่ของความสามารถในการแข่งขันของน้ำนมในประเทศจะมีความสามารถในการแข่งขันลดน้อยลง และนมผงนำเข้าจะได้รับความสนใจจากผู้แปรรูปมากยิ่งขึ้น อุตสาหกรรมนมไทยจะยังคงต้องการการสนับสนุนจากรัฐบาลต่อไปเพื่อความอยู่รอด

ในทางตรงกันข้าม กรณีที่ 3 จะทำให้ผู้แปรรูปเลือกใช้น้ำนมที่ผลิตได้ภายในประเทศเป็นอันดับแรก นมผงนำเข้าจะถูกใช้ก็เพื่อลดช่องว่างระหว่างอุปสงค์และอุปทานภายในประเทศเท่านั้น ปริมาณน้ำนมดิบที่ผู้แปรรูปนำไปใช้จะขึ้นกับความสามารถในการผลิตน้ำนมดิบภายในประเทศ ซึ่งน่าจะมีการเติบโตเพิ่มขึ้น จากการวิเคราะห์นี้เราคาดว่าน่าจะทำให้การผลิตน้ำนมดิบในประเทศเติบโตขึ้นสูงสุดร้อยละ 10 ต่อปี

ผลกระทบโดยรวมของการเปิดเสรีการค้าต่ออุตสาหกรรมนมไทยเกิดจากหลายปัจจัยผสมผสานกัน ซึ่งบางส่วนก็เนื่องจากภาคอุตสาหกรรมนมไทยเอง ในขณะที่บางส่วนก็อยู่นอกเหนือขอบเขตดังกล่าว เราเชื่อมั่นว่าในสถานการณ์ที่อุตสาหกรรมนมไทยสามารถพัฒนาความสามารถในการแข่งขันทั้งในด้านของประสิทธิภาพการผลิตและมาตรฐานด้านคุณภาพ อุตสาหกรรมนมไทยน่าจะมีอนาคตอยู่ระหว่างกรณีที่ 2 และ 3 ในบทต่อไปจะกล่าวถึงปัจจัยที่จะทำให้อุตสาหกรรมนมไทยตามที่คาดการณ์เป็นจริงได้

5 ทางเลือกเพื่อลดผลกระทบในเชิงลบจากการค้าเสรี

เป็นที่เข้าใจกันดีอยู่แล้วว่า ความพยายามที่จะพัฒนาฟาร์มโคนมไทยและเพิ่มผลผลิตนมจำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนบางประการจากรัฐบาล อาทิ เพื่อให้ชีวิตความเป็นอยู่ของเกษตรกรดีขึ้น ลดการส่งเสริมเพื่อเพิ่มผลผลิต จัดการให้มีการใช้ต้นทุนอย่างมีประสิทธิภาพและเพิ่มคุณภาพผลผลิต ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นประเด็นที่มีความเสี่ยงเนื่องจากเป็นช่วงเวลาที่สุดสาหรรมนมไทยต้องเผชิญกับการแข่งขันกับนานาชาติไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงเวลานี้ซึ่งไทยได้ทำการเจรจา FTA กับออสเตรเลีย และการเจรจากรอบการค้าเสรีภายใต้องค์การการค้าโลกซึ่งกำลังจะเกิดขึ้นในไม่ช้า ซึ่งเรามองเห็นว่า ระบบของอุตสาหกรรมนมไทยยังคงมีเวลาเพียงพอที่จะเตรียมพร้อมเพื่อการแข่งขันที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ซึ่งในบทนี้เราจะกล่าวถึงทางเลือกต่างๆ ที่จะทำให้อุตสาหกรรมนมไทยพร้อมเพื่อการแข่งขันดังกล่าว

5.1. โอกาสในการพัฒนาอุตสาหกรรมนมไทยให้มีความสามารถในการแข่งขัน

5.1.1. ทางเลือกเพื่อการปรับปรุงฟาร์มโคนม

ยังคงมีหนทางที่จะปรับปรุงต้นทุนให้กับอุตสาหกรรมนมไทย แม้ว่าราคาของน้ำนมดิบที่ค่อนข้างสูงในปัจจุบันจะเป็นอุปสรรคที่สำคัญ ในตลาดการค้าที่เสรีมากกว่านี้ เกษตรกรจะต้องลดต้นทุนลงมาเพื่อรักษารายได้ให้อยู่ในระดับเดิม

การขยายขนาดของฟาร์มคือหนทางที่ดีที่สุดในการลดต้นทุนต่อหน่วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งต้นทุนค่าเลี้ยงโค ซึ่งจะลดลงเมื่อฟาร์มมีขนาดใหญ่ขึ้น และเนื่องจากการรวมฟาร์มเข้าด้วยกันเป็นเรื่องยุ่งยาก บางกรณีการเพิ่มประสิทธิภาพด้านต้นทุนอาจทำได้โดยการร่วมมือกันระหว่างฟาร์ม เพื่อลดต้นทุนค่าอาหารสัตว์ เกษตรกรจำนวนมากพยายามจะใช้ผลผลิตที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาแปรรูปเป็นอาหารสัตว์ ในภาคกลางสหกรณ์โคนมหลายแห่งมีการเก็บข้าวโพดไว้ในไซโลเพื่อให้เพียงพอต่อการผลิตอาหารหยาบให้กับโคอาหารสัตว์ที่ทำจากข้าวโพดถือว่ามีคุณภาพค่อนข้างคงที่และสามารถผลิตได้ตลอดปี ข้าวโพดมีโปรตีนสูงและสามารถลดค่าใช้จ่ายอาหารสัตว์ให้เกษตรกรได้อย่างสมเหตุสมผล

ฟาร์มคือจุดเริ่มต้นของการบริหารจัดการด้านมาตรฐานคุณภาพและสุขอนามัยของน้ำนมดิบ การพัฒนาคุณภาพคือเรื่องใหญ่และมีความสำคัญยิ่ง แต่ถ้าน้ำนมดิบที่ออกมาจากฟาร์มมีคุณภาพต่ำกว่ามาตรฐาน ผู้เก็บรวบรวมน้ำนมดิบก็แก้ไขอะไรไม่ได้ ดังนั้นฟาร์มโคนมจึงต้องแสวงหาทุกวิถีทางเพื่อปรับปรุงการจัดการด้านคุณภาพและสุขอนามัยภายในฟาร์ม

ฟาร์มโคนมที่มีประสิทธิภาพจะต้องประกอบด้วยพื้นที่ ขนาด (จำนวนโคนม) แรงงานและปริมาณการผลิตที่เหมาะสม ซึ่งจะแตกต่างกันไปในแต่ละฟาร์ม แต่ความรู้เป็นปัจจัยที่ทุกฟาร์มต้องการเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของตนเองให้อยู่ในระดับที่เหมาะสมที่สุด

จากมาตรฐานการเพาะพันธุ์โคนมทั่วโลก การดูแลโคแต่ละตัวอย่างใกล้ชิดและการรักษาโรคถือเป็นงานที่ต้องทำอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นเรื่องที่ทำหายสำหรับการเลี้ยงโคนมในประเทศไทย

ประเทศไทยยังคงใช้แม่โคที่มีอายุเกินช่วงเวลาให้นมสูงสุด ซึ่งทำให้ผลผลิตโดยรวมของฟาร์มลดลงและทำให้ต้นทุนโดยรวมสูงขึ้น

เกษตรกรควรพิจารณาแนวทางใหม่ๆ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพึ่งพาความเชี่ยวชาญเฉพาะ อย่างเช่นการเพาะลูกโค เป็นต้น ซึ่งเกษตรกรในสหรัฐอเมริกาภายใต้การเพาะเลี้ยงลูกโคให้เป็นหน้าที่ของผู้เชี่ยวชาญด้านนี้โดยเฉพาะ เกษตรกรควรซื้อแม่โคสาวเพื่อทดแทนหรือขยายขนาดฟาร์มโดยไม่จำเป็นต้องเลี้ยงลูกโคด้วยตัวเอง

5.1.2. ทางเลือกเพื่อปรับปรุงการรวบรวมนํ้านมดิบ

ถ้าดูจากประวัติการพัฒนาสหกรณ์โคนมทั่วโลกพบว่า ส่วนใหญ่จะเริ่มต้นจากทำหน้าที่เป็นศูนย์รวบรวมนํ้านมดิบเช่นเดียวกับสหกรณ์โคนมในประเทศไทย เมื่อเวลาผ่านไปส่วนใหญ่ก็ได้ตัดสินใจที่จะเข้าไปมีส่วนในกระบวนการต่างๆ มากยิ่งขึ้นเพื่อเพิ่มมูลค่าให้กับเกษตรกรของตน

เราคิดว่านี่คือทางเลือกสำหรับสหกรณ์โคนมของไทยเช่นเดียวกัน อย่างไรก็ตาม ภายใต้สถานการณ์ปัจจุบัน สหกรณ์โคนม หรือศูนย์รวบรวมนํ้านมดิบอาจจะจำกัดตัวเองอยู่ที่การใช้นํ้านมดิบแต่เพียงอย่างเดียว ซึ่งถือว่าต่ำกว่าผู้แปรรูปซึ่งใช้ทั้งนํ้านมดิบและนมผงเป็นวัตถุดิบ การทำให้นํ้านมดิบสามารถแข่งขันได้มากขึ้นจะเปิดโอกาสให้สหกรณ์ขยายบทบาทจากการรวบรวมนํ้านมดิบไปมีส่วนในกระบวนการแปรรูปได้มากขึ้น

สหกรณ์โคนมน่าจะมีความท้าทายในการเป็นผู้ให้คำแนะนำในการนำเอาเทคโนโลยีใหม่เข้ามาใช้ในการเลี้ยง การเพาะพันธุ์ การปรับปรุงคุณภาพ และการบริหารฟาร์ม นอกจากนี้ ยังควรมองหาโอกาสเพื่อเชื่อมโยงระบบการจ่ายเงินกับความต้องการของตลาด ยกตัวอย่างเช่น ทั่วโลก อุปสงค์ตามฤดูกาลคือตัวกำหนดราคาซื้อของนมโดยตรง ซึ่งราคาจะสูงหรือต่ำก็ขึ้นกับว่าในช่วงนั้นมีนํ้านมมากหรือน้อยกว่าอุปสงค์ ถ้าปฏิบัติตามวิธีนี้ สหกรณ์โคนมก็สามารถทำให้เกษตรกรปรับวงจรการเพาะพันธุ์ให้ตรงกับฤดูกาลได้

5.2. ทางเลือกเพื่อเป็นแนวทางของรัฐบาลในการลดผลกระทบ

การที่กำหนดราคาซื้อนํ้านมดิบที่กิโลกรัมละ 12.50 บาทเพื่อสนับสนุนเกษตรกร ก็เท่ากับการผลักดันให้ผู้แปรรูปหันไปมองหาวัตถุดิบอื่นที่มีราคาถูกกว่า การรักษาระดับราคาผู้ผลิตให้สูงเอาไว้ พร้อมกับการเปิดโอกาสให้วัตถุดิบราคาถูกเข้ามาในประเทศคือการสร้างปัญหา จากการที่ราคานํ้านมดิบในประเทศและราคานมผงนำเข้าแตกต่างกันเช่นนี้ วิธีเดียวที่จะทำให้ผู้แปรรูปยอมรับซื้อนํ้านมดิบภายในประเทศก็คือการที่รัฐบาลจะต้องเข้ามาผลักดัน โดยเราหวังว่าจะให้เห็นอุตสาหกรรมนมไทยเป็นไปตามกลไกตลาดและรัฐเข้ามาแทรกแซงราคาน้อยลง บทบาทของรัฐบาลน่าจะเป็นการกำหนดเงื่อนไขเพื่อเสริมสร้างการค้าเสรีและการปรับเปลี่ยนสู่เป้าหมายในอนาคตที่เป็นไปอย่างราบรื่นมากกว่า

ในระยะเวลาไม่กี่ปีที่ผ่านมา การกำหนดราคานมของรัฐบาลทำให้นํ้านมดิบมีราคาสูงเกินกว่าที่ผู้แปรรูปในสถานการณ์ทางธุรกิจปกติจะรับได้ เนื่องจากสัดส่วนของนํ้านมดิบต่อผลิตภัณฑ์นมนำเข้าเพิ่มขึ้นและทำให้ต้นทุนในกระบวนการผลิตเพิ่มขึ้น ยิ่งไปกว่านั้นราคานํ้านมที่แพงขึ้นยังส่งผลให้ราคาผู้บริโภคแพงขึ้นด้วย ซึ่งขัดแย้งกับวัตถุประสงค์ของรัฐบาลที่ต้องการส่งเสริมและเพิ่มการบริโภคนมในประเทศ ในความคิดเห็นของเรา การที่ราคาผู้ผลิตลดลงจะเป็นผลดีกับทุกๆ ฝ่ายในภาคอุตสาหกรรมนมไทย เนื่องจากจะเป็นการเพิ่มอุปสงค์ของผลิตภัณฑ์นมและทำให้ผู้แปรรูปหันมาสนใจใช้นํ้านมดิบที่ผลิตได้ภายในประเทศมากยิ่งขึ้น

ด้วยนโยบายสนับสนุนด้านราคา ภาคอุตสาหกรรมนมไทยได้รับโอกาสให้สร้างตัวเองในระยะเวลาหลายทศวรรษที่ผ่านมา แต่อย่างไรก็ตาม ในการที่จะยืนอยู่บนลำแข้งของตัวเองในสถานการณ์ทางเศรษฐกิจที่เปิดกว้างขึ้นนี้ อุตสาหกรรมนมไทยจะต้องให้ความสำคัญกับการปรับปรุงประสิทธิภาพและคุณภาพมากยิ่งขึ้น ซึ่งถ้ายังคงดำเนินการไปอย่างเช่นที่เป็นอยู่ในปัจจุบันการปรับปรุงดังกล่าวก็คงไม่อาจเกิดขึ้นได้ วิธีเดียวที่จะแก้ไขได้ก็คือการลดราคาประกันและสนับสนุนให้เกษตรกรรักษาระดับรายได้ด้วยการลดต้นทุนลง เราเชื่อว่าฟาร์มโคนมน่าจะโปรดได้ในช่วงเวลาหัวเลี้ยวหัวต่อดังกล่าว โดยรัฐบาลควรพิจารณาเรื่องต่อไปนี้อย่างเร่งด่วนเพื่อทำให้การเปลี่ยนแปลงในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อนี้เป็นไปอย่างราบรื่น:

- โครงการนมโรงเรียนคือเสาหลักสำคัญของอุปสงค์ในนํ้านมดิบทั้งหมดที่ผลิตได้ภายในประเทศ ในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อนี้เราเชื่อว่าภาคอุตสาหกรรมนมไทยคงไปไม่รอดถ้าปราศจากเสาหลักสำคัญนี้ อย่างไรก็ตาม ขบวนการกระจายอำนาจการซื้อของโครงการนมโรงเรียนเมื่อไม่กี่ปีที่ผ่านมา ดูเหมือนว่าจะค่อนข้างคลุมเครือและควบคุมได้ยาก ยิ่งไปกว่านั้นขั้นตอนในการประมูลซื้อของโรงเรียนในท้องถิ่นก็ยังส่งเสริมให้เกิดการทุจริตได้อีกด้วย ราคาต่ำซึ่งเป็นผลจากการประมูล ทำให้เป็นเรื่องยากที่จะมีกำไรเมื่อราคานํ้านมดิบอยู่ที่ 12.50 บาท
- เน้นความพยายามของรัฐบาลไปที่การปรับปรุงมาตรฐานคุณภาพของนํ้านมดิบในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการรวมนํ้านมของสหกรณ์โคนม เราคิดว่าน่าจะมีการศึกษาบทบาทและหน้าที่ของสหกรณ์โคนมให้กว้างขวางยิ่งขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน เนื่องจากเป็นช่องทางที่จะทำให้เกษตรกรมีโอกาสมากขึ้น

- ส่งเสริมการบริโภคนมและปรับปรุงภาพลักษณ์ของนมสดภายในประเทศ เป้าหมายในระยะยาวคือการผลักดันให้ผู้แปรรูปเป็นผู้ส่งเสริมการบริโภคนมและสร้างภาพลักษณ์ดังกล่าว ถึงแม้ว่าในสถานการณ์ปัจจุบัน (รัฐบาลเข้ามาแทรกแซงมากเกินไปและไม่มีควมสามัคคีในกลุ่มผู้แปรรูป) เรื่องนี้อาจจะเป็นเรื่องไกลเกินไปก็ตามที่
- เปลี่ยนจากการใช้บันทึกความเข้าใจมาเป็นการทำสัญญา น่าจะก่อให้เกิดความโปร่งใสและทำให้สถานะของสหกรณ์โคนมและเกษตรกรมีความมั่นคงขึ้น

ตารางที่ 5.1 ตารางสรุปประเด็นหลักๆ เพื่อการพัฒนาความสามารถในการแข่งขัน

	จัดการต้นทุนอย่างมีประสิทธิภาพ	คุณภาพ	อื่นๆ
เกษตรกรโคนม	<ul style="list-style-type: none"> ● ค้นหาโอกาสเพื่อลดต้นทุนต่างๆ เช่น การใช้อาหารหยาบที่ผลิตในประเทศให้มากขึ้น แทนการใช้อาหารอัดเม็ด ● เพิ่มขนาดเพื่อลดต้นทุน(economies of scale) ● มองหาโอกาสในการเพิ่มระดับความเชี่ยวชาญ ยกตัวอย่างเช่น การเพาะเลี้ยงลูกโค ● ดูแลผลผลิตของโคนมแต่ละตัวให้ดีขึ้น 	<ul style="list-style-type: none"> ○ มองหาทุกโอกาสที่จะปรับปรุงการจัดการด้านคุณภาพและสุขอนามัยของฟาร์ม 	<ul style="list-style-type: none"> ○ เป็นศูนย์กลางจัดซื้อและผลิตอาหารสัตว์“ร่วมกัน”
สหกรณ์โคนม	<ul style="list-style-type: none"> ● ควรรลดจำนวนสหกรณ์โคนมลงเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน ● เพิ่มบริการของสหกรณ์โคนมด้วยการเปิดประมูลที่มีความโปร่งใสในเรื่องราคามากยิ่งขึ้น 	<ul style="list-style-type: none"> ● สร้างจิตสำนึกในเรื่องของคุณภาพในหมู่เกษตรกรด้วยการกำหนดราคาน้ำนมดิบตามเงื่อนไขด้านคุณภาพ ● มีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดการวิจัยด้านคุณภาพของน้ำนม การเลี้ยงดู และพันธุกรรมเพื่อใช้ปฏิบัติในฟาร์ม 	<ul style="list-style-type: none"> ● หาโอกาสที่จะเข้าไปมีส่วนในการแปรรูปมากขึ้น
รัฐบาล	<ul style="list-style-type: none"> ● ค่อยๆ ปฏิรูปนโยบายราคา โดยยอมให้ราคาผู้ผลิตลดลงและมีมาตรฐานการชดเชยรายได้ (ถ้าเป็นไปได้) 	<ul style="list-style-type: none"> ● สร้างพื้นฐานด้านการวิจัยคุณภาพน้ำนมดิบ การเลี้ยงและการคัดเลือกพันธุ์ 	<ul style="list-style-type: none"> ● ให้การศึกษากับผู้บริโภคเกี่ยวกับคุณประโยชน์จากการบริโภคนมสดที่ผลิตได้ในประเทศ (โดยกำหนดมาตรฐานคุณภาพของนมสด)

แหล่งที่มา: Rabobank, 2004

5.3. โอกาสสำหรับธุรกิจใหม่ๆ

การค้าเสรีอาจนำมาซึ่งโอกาสต่างๆ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับการจัดการอุตสาหกรรมนมภายในประเทศอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งจะสามารถบรรลุเป้าหมายดังกล่าวได้ก็ด้วยการยกเลิกการกำหนดราคาน้ำนม จัดการกับระบบสหกรณ์โคนมที่ปราศจากประสิทธิภาพ และให้กลไกตลาดเป็นตัวกำหนดราคาทั้งฟาร์มโคนมและราคาขายปลีก ซึ่งจะทำให้อุตสาหกรรมนมไทยมีความยั่งยืนต่อไป โดยจะทำให้ตลาดมีการแข่งขันมากยิ่งขึ้นและเป็นอุตสาหกรรมที่นำลงทุนกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

ถึงแม้ว่าในความเป็นจริง อุตสาหกรรมนมไทยยังไม่ถึงจุดที่สามารถพึ่งพาตนเองได้ แต่ประเทศไทยก็มีโอกาสสูงในการส่งออกนมข้นหวาน บริษัทเนสท์เล่เลือกประเทศไทยเป็นศูนย์กลางการผลิตนมข้นหวานสำหรับภูมิภาคเอเชีย การมีส่วนร่วมประกอบนมเพื่อการแปรรูปมากขึ้นจะทำให้ประเทศไทยมีความสามารถทางการแข่งขันสูงขึ้น โดยเฉพาะด้านการผลิตนมคั้นรูปและการแบ่งบรรจุ.

6 บทสรุปและข้อเสนอแนะ

วัตถุประสงค์หลัก ของรายงานฉบับนี้คือการวิเคราะห์ความเป็นไปได้ของผลกระทบจากการเปิดเสรีการค้าระหว่างประเทศไทยกับประเทศนิวซีแลนด์ ภายใต้ชื่อว่า “อุตสาหกรรมนมไทยภายใต้การค้าเสรี” เนื่องจากไม่ว่าจะเปิดเสรีทางการค้าหรือไม่ อุตสาหกรรมนมไทยก็ต้องเผชิญกับการแข่งขันในระดับนานาชาติอย่างแน่นอน

แนวโน้มทั่วโลก จากความคิดริเริ่มของ GATT ในการเจรจารอบอุรุกวัย และการสนับสนุนขององค์การการค้าโลกในกรอบโดฮา เพื่อสู่การเปิดเสรีการค้าโลก ซึ่งข้อแตกต่างระหว่างกระบวนการผลักดันโดยองค์การการค้าโลกและข้อตกลงการค้าเสรีนั้นอยู่ที่ประเด็นของเวลาเป็นสำคัญ ในขณะที่กระบวนการผลักดันขององค์การการค้าโลกดูจะมีความแน่นอนกว่า แต่ข้อตกลงการค้าเสรีก็ดูเหมือนว่าจะช่วยลดอุปสรรคให้กับขั้นตอนทางการค้าได้รวดเร็วกว่า นี่ก็หมายความว่า ภาคอุตสาหกรรมนมไทยควรจะเริ่มสร้างมาตรฐานการแข่งขันให้กับตนเองเพื่อให้เท่าทันนานาชาติให้เร็วที่สุด หากราคาน้ำนมดิบที่สูงอยู่แล้วต้องเพิ่มขึ้นไปอีก ก็มีแต่จะสร้างความลำบากให้กับอุตสาหกรรมนมไทยในการปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับสภาวะตลาดการค้าเสรี แต่ก็เป็นที่น่ายินดีที่ว่า เมื่อเราเปรียบเทียบต้นทุนการผลิตน้ำนมในฟาร์มตัวอย่างของไทยกับมาตรฐานสากล เราพบว่าอุตสาหกรรมนมไทยอยู่ในตำแหน่งที่น่าจะปรับเปลี่ยนได้ค่อนข้างดี

ตลาดผลิตภัณฑ์นมไทย ไม่ใช่ตลาดที่น่าสนใจนักในแง่ของกำไรและขั้นตอนในการบริหารจัดการ อย่างไรก็ตามเราคาดว่าผู้ส่งออกจากออสเตรเลียและนิวซีแลนด์จะใช้ตลาดไทยเป็นช่องทางในการส่งออก เมื่อโอกาสการค้าขายในประเทศอื่นหมดไป

เทคโนโลยีทำให้ส่วนประกอบนมอื่นๆ เป็นทางเลือกแทนน้ำนมดิบในแทบทุกผลิตภัณฑ์นมในตลาดผลิตภัณฑ์นมของไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง นมและนมพร้อมดื่ม ผู้แปรรูปส่วนใหญ่นิยมใช้วัตถุดิบแห้งมากกว่าเนื่องจากมีคุณภาพคงที่ ราคาประหยัดและสะดวก ดังนั้นจึงมีความจำเป็นจะต้องเพิ่มความสามารถในการแข่งขันให้กับน้ำนมดิบในแง่ของราคาและคุณภาพ

ราคาซื้อน้ำนมดิบ ที่ 12.50 บาทไม่ใช่ว่าที่ยั่งยืน ประการแรก เนื่องจากเป็นราคาที่ผู้แปรรูปเป็นฝ่ายเสียเปรียบ และทำให้ผู้แปรรูปหันไปมองหาทางเลือกอื่นที่มีราคาถูกกว่าเข้ามาทดแทน ประการที่สอง ทำให้เกษตรกรไม่คิดมองหาหนทางเพื่อทำให้เกิดประสิทธิภาพด้านต้นทุน ประการที่สาม ทำให้มีการผลิตน้ำนมดิบมากเกินไปที่ตลาดภายในประเทศรองรับได้ภายใต้ระดับราคาในปัจจุบัน

ในขณะที่ราคา 12.50 บาทเป็นรายได้ที่สร้างความพอใจให้กับเกษตรกรในเวลานี้ แต่ในระยะยาวราคาดังกล่าวจะเป็นตัวจำกัดการเติบโตอย่างยั่งยืนของอุตสาหกรรมนมไทยและเกษตรกร ในตลาดการค้าเสรี ราคาน้ำนมดิบที่สามารถแข่งขันได้และคุณภาพน้ำนมดิบคือเครื่องรับประกันที่ดีที่สุดต่อการลดผลกระทบจากนมผงนำเข้าที่มีราคาถูกกว่า

เพื่อเพิ่มความสามารถในการแข่งขันให้กับอุตสาหกรรมนมไทย ควรจะมุ่งเน้นใน 3 ระดับด้วยกันคือ ฟาร์ม สหกรณ์ และรัฐบาล โดยราคาน้ำนมดิบและคุณภาพคือประเด็นที่มีบทบาทสำคัญที่สุด อย่างไรก็ตาม ประเด็นอื่นๆ ก็อาจมีความจำเป็น เพิ่มขึ้นและสามารถสนับสนุนให้อุตสาหกรรมนมไทยเติบโตอย่างยั่งยืนต่อไปได้เช่นกัน

1. ภาคอุตสาหกรรมนมไทยสามารถชดเชยราคาน้ำนมที่ลดลงได้โดยการปรับปรุงด้านต่างๆ ต่อไปนี้
 - ▶ การลดต้นทุนการเลี้ยงอย่างมีประสิทธิภาพ ทำได้โดย
 - การใช้อาหารหยาบที่มีอยู่ในท้องถิ่นให้มากยิ่งขึ้น และ
 - ปรับลดอัตราการใช้อาหารอัดเม็ดอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อลดต้นทุน
 - ▶ การพัฒนาคุณภาพน้ำนมให้ดียิ่งขึ้นทำได้โดย
 - พัฒนามาตรฐานสุขอนามัยภายในฟาร์ม และ
 - จัดการประสานความร่วมมือระหว่างเกษตรกร สหกรณ์โคนม และให้ความรู้ในด้านกาเพาะพันธุ์ การป้องกันโรคและสุขอนามัยต่างๆ

บทสรุป: ถ้าอุตสาหกรรมนมไทยสามารถดำเนินการได้ตามมาตรฐานโลก และมีการพัฒนาในด้านต่างๆ ก็จะทำให้ให้น้ำนมดิบที่ผลิตได้ภายในประเทศมีราคาที่สามารถแข่งขันได้ภายใต้การค้าเสรี และด้วยการพัฒนาคุณภาพน้ำนมก็จะทำให้เป็นที่สนใจของผู้บริโภคเพิ่มมากขึ้น ประเด็นทั้งสองนี้ผสมผสานกันจะทำให้สถานภาพของอุตสาหกรรมนมไทยดีขึ้น และน่าสนใจในการลงทุนเพื่อรองรับจำนวนน้ำนมดิบที่จะเพิ่มมากขึ้น

2. เนื่องจากสหกรณ์โคนมไทยมีอยู่กระจุกกระจายเป็นรายเล็กรายน้อย การลดต้นทุนอาจทำได้ถ้ามีการเพิ่มหรือขยายขอบเขตการทำงานของสหกรณ์
 - a. ด้วยการขยายขอบเขตการทำงานของสหกรณ์โคนม การทำหน้าที่เป็นผู้ประสานระหว่างรัฐบาลและเกษตรกรในด้านการบริหารจัดการฟาร์มโคนม และการพัฒนาคุณภาพน้ำนมให้ดียิ่งขึ้น
 - b. การเพิ่มขอบเขตในการปฏิบัติการจะช่วยให้สหกรณ์โคนมเข้ามามีบทบาทในการในขบวนการการผลิต และ
 - c. การขยายขอบเขตบริการของสหกรณ์กับเกษตรกรโคนมไทยน่าจะทำให้สามารถแข่งขันในด้านต้นทุนได้ดียิ่งขึ้น

บทสรุป: จากการที่สหกรณ์โคนมไทยมีอยู่กระจุกกระจายเป็นรายเล็กรายน้อยไม่ได้รวมกลุ่มกัน การขยายขนาดกิจการ (เช่น โดยการลดจำนวนสหกรณ์โคนม) ก็ควรจะนำไปสู่การบริหารจัดการต้นทุนอย่างมีประสิทธิภาพและการพัฒนาคุณภาพน้ำนมให้ดียิ่งขึ้น

3. บทบาทของรัฐบาลที่มีต่อห่วงโซ่อุตสาหกรรมนมไทย ควรจะเปลี่ยนจากการเป็นผู้กำหนดสภาวะทางการตลาดและราคา มาเป็นผู้คอยดูแลอยู่ห่างๆ และสนับสนุนให้เกิดการแข่งขันอย่างเป็นธรรมและอดทนในเรื่องของการปรับปรุงคุณภาพให้ดีขึ้น และการบริหารต้นทุนอย่างมีประสิทธิภาพ
 - a. ทบทวนเรื่องการกำหนดราคาน้ำนมดิบเสียใหม่เพื่อให้ผู้แปรรูปซื้อน้ำนมที่ผลิตได้ภายในประเทศให้มากยิ่งขึ้น ผลักดันให้เกษตรกรรู้จักบริหารต้นทุนและกระตุ้นอุปสงค์
 - b. รัฐบาลน่าจะรับบทบาทผู้ริเริ่มในการสร้างและวิจยหาโครงสร้างการบริหารฟาร์มที่มีประสิทธิภาพ การปรับปรุงคุณภาพน้ำนมและการบริหารจัดการต้นทุนอย่างมีประสิทธิภาพ เราเห็นว่าสหกรณ์โคนมใหญ่ๆ น่าจะมีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดความรู้หรือผลการวิจัยออกมาเป็นแนวทางการจัดการและดูแลฟาร์มโคนมที่นำไปใช้ปฏิบัติได้จริง
 - c. โครงการนมโรงเรียนและความเชื่อมโยงโดยตรงต่อนมที่ผลิตได้ในประเทศ คือ รากฐานที่สำคัญยิ่งต่อภาคอุตสาหกรรมนมไทย โดยรัฐบาลมีส่วนต่อโครงการนี้อย่างเต็มตัว ซึ่งเป็นการเน้นถึงความสำคัญและเป็นช่องทางหลักในการกระจายน้ำนมสู่ผู้บริโภค อีกทั้งยังเป็นพื้นฐานสำหรับการเติบโตในอนาคต เนื่องจากการสร้างความคุ้นเคยและกระตุ้นให้เยาวชนหันมาบริโภคนมมากยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตาม การกระจายอำนาจการบริหารจัดการโครงการนี้ในระยะเวลาไม่มีกี่ปีที่ผ่านมา ก่อให้เกิดผลในเชิงลบหลายประการซึ่งควรจะมีการทบทวนและพิจารณากันใหม่
4. ข้อต่ออีกประการหนึ่งของอุตสาหกรรมนมไทย คือ การขาดการรับรู้ในเชิงบวกของผู้บริโภคต่อนมที่ผลิตได้ภายในประเทศทั่วโลกผลิตภัณฑ์นมสด อย่างเช่น นมพาสเจอร์ไรส์และโยเกิร์ต จะหมายถึงผลิตภัณฑ์ที่ทำจากนมสด ทั้งนี้เนื่องจากคำว่า “ทำจากนมสดแท้” เป็นคำที่มีความหมายในเชิงบวกและสามารถใช้เป็นจุดขายได้ ซึ่งอุตสาหกรรมนมไทยยังขาดการประชาสัมพันธ์ในส่วนนี้ และมองว่าน่าจะเป็นความท้าทายสำหรับผู้แปรรูปและผู้ทำตลาดผลิตภัณฑ์นมในประเทศไทย เราเชื่อว่ารัฐบาลควรเข้ามามีบทบาทในการส่งเสริมและสร้างภาพลักษณ์ให้กับนมที่ผลิตได้ในประเทศ

อุตสาหกรรมนมไทย ทั้งในส่วนของฟาร์มและสหกรณ์โคนมต้องมีการพิจารณาขอบเขตในการปรับปรุงประสิทธิภาพต่างๆ การลดต้นทุนการผลิตให้ต่ำลง และการพัฒนาคุณภาพน้ำนมให้ดียิ่งขึ้น ซึ่งจะให้น้ำนมดิบในประเทศเป็นที่ต้องการของผู้แปรรูปและผู้บริโภคมากยิ่งขึ้น โดยรัฐบาลจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมในเรื่องนี้อย่างต่อเนื่อง เพื่อสร้างบรรยากาศในการลงทุนให้เกิดขึ้นกับอุตสาหกรรมนมไทย